

Andries Pels' Mengelzangen (1717)

*Over de plaats van de Mengelzangen binnen de Nederlandse
liedtraditie.*

Student: Mirjam Warris

Studentnummer: 3286525

Opleiding: Universiteit Utrecht

MA Kunst- en cultuurwetenschappen: Muziekwetenschap

Begeleider: Prof. Dr. L.P. Grijp

Datum: december 2013

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1. <i>Hoe is het liedboek ontstaan? En wie zijn de dichters en componisten?</i>	4
1.1 Wie was Andries Pels?	4
1.2 Het eerste deel	6
1.3 Het tweede deel	9
1.4 Wat is de verhouding van de <i>Mengelzangen</i> tot zijn bronnen?	14
1.4.1 Wat is de verhouding tussen de <i>Mengelzangen</i> en de <i>Minneliedereren en mengelzangen</i> ?	14
1.4.2 Wat is de verhouding tussen de <i>Mengelzangen</i> en de toneelstukken waaruit liederen zijn opgenomen?	17
2. <i>Wat is de inhoud van de Mengelzangen?</i>	18
2.1 Wat staat er voorafgaand aan de liederen?	18
2.2 Wat voor liederen komen er in dit liedboek voor?	22
2.3 Voor welke doelgroep is dit liedboek uitgegeven?	23
3. <i>Wat was de populariteit van de liederen?</i>	24
3.1 Hoe vaak komen de liedteksten voor in latere werken?	24
3.2 Hoe vaak wordt in andere liederen naar Pels' liederen verwezen als wijsaanduiding?	29
3.3 Wat kan er gezegd worden over de populariteit van de liederen?	36
4. Conclusie	40
5. Literatuurlijst	43

Inleiding

Mijn onderzoek wil ik richten op het liedboek *Mengelzangen*. Dit liedboek uit 1717 is uitgegeven op naam van de Amsterdamse dichter Andries Pels. Met mijn onderzoek hoop ik te achterhalen wat de plaats van de *Mengelzangen* binnen de Nederlandse liedboektraditie was. Eerst wil ik mij kort richten op de persoon achter dit liedboek. Ik zal nagaan wie Pels was en wat zijn achtergrond was. Vervolgens wil ik trachten te achterhalen van wie de liederen in dit liedboek zijn. Wie heeft er aan meegewerkt? En wie zijn de dichters en componisten van de liederen in het liedboek?

Daarna zal ik verdergaan op de uitgave van de *Mengelzangen* (1717). Wat staat er allemaal in het liedboek? Komen er afbeeldingen in voor en zijn de liederen hiermee versierd? Zijn de liederen terug te brengen in bepaalde genres? En voor wie was dit liedboek bedoeld?

Ook zal ik de populariteit van het liedboek proberen te achterhalen door te kijken hoe vaak de liedteksten en melodieën in andere werken zijn gebruikt. Dit zal ik aan de hand van de gegevens in de Nederlandse Liederenbank onderzoeken. Komen de liedteksten en hun melodieën bijvoorbeeld wel vaker voor? En is er een verschil in populariteit van de liedteksten en de populariteit van de melodieën?

Bovenstaande vragen zijn allen vragen die rijzen als men de plaats van het liedboek *Mengelzangen* (1717) binnen de gehele Nederlandse liedboektraditie wil bepalen. Daarom zal ik in de volgende hoofdstukken dus eerst uitzoeken welke liederen in het liedboek wel en welke niet door Pels gemaakt zijn en wie deze dan wel hebben geschreven en gecomponeerd. Ook zal ik nagaan of er bij de liederen bestaande melodieën zijn gebruikt, al dan niet aangegeven met een wijsaanduiding. Er moet uitgezocht worden van welke van de liederen de muziek speciaal gecomponeerd is en welke liederen een contrafacten zijn. Verder zal ik onderzoeken of de liedteksten in latere werken zijn herdrukt en of de melodieën van de liederen in latere werken als wijsaanduiding zijn gebruikt. Mocht dit het geval zijn, dan zou dit betekenen dat de liederen populair en algemeen bekend zouden zijn geworden. Tot slot hoop ik in het laatste hoofdstuk een overzicht te kunnen geven van de tien populairste liederen uit de *Mengelzangen*. Met het aantal keer dat de liedteksten en melodieën elders voorkomen, denk ik de populariteit en plaats van dit liedboek binnen de liedboektraditie te krijgen.

In de conclusie hoop ik tenslotte antwoord te kunnen geven op de positie van de *Mengelzangen* (1717) van Andries Pels in de Nederlandse liedcultuur.

1. Hoe is het liedboek ontstaan? En wie zijn de dichters en componisten?

Het liedboek *Mengelzangen* van Andries Pels is pas na Pels' overlijden in 1681 uitgegeven. Het werk werd gepubliceerd in 1717, bestaat uit twee delen en is samengesteld door zijn vrienden en collega's van het genootschap 'Nil volentibus arduum'. In het liedboek staan niet alleen liederen van Pels zelf, maar ook van andere leden van dit kunstgenootschap. Hieronder zal ik eerst ingaan op wie Pels was en waar het kunstgenootschap zich mee bezig hield. Daarna zal ik per deel nagaan van wie de liederen afkomstig zijn, en uit welke toneelstukken, om tot slot te kijken of hier een structuur in te vinden is.

1.1 Wie was Andries Pels?

De Amsterdamse dichter Andries Pels (1631-1681) werd geboren in een aanzienlijke koopmansfamilie, als zoon van de welgestelde koopman Andries Pels (1591-1666) en Catharina Vegelmans (1599-1669). Hij is voornamelijk bekend door zijn boeken die hij schreef over het toneel, waaronder het *Gebruik en misbruik des toneels* (1681). Over de jeugd van Pels is vrij weinig bekend, behalve dat hij rechtsgeleerdheid studeerde. Later werkte hij als advocaat. Naast zijn werk richtte hij zich meer en meer op het toneel en de dichtkunst. Zijn grootste bekendheid heeft hij verworven als medeoprichter van het kunstgenootschap 'Nil Volentibus Arduum' (Latijn: niets is moeilijk voor zij die willen), waarvan hij een van de hoofdpersonen was.¹ Pels richtte het genootschap in 1669 samen met arts, latinist en toneelschrijver Lodewijk Meyer (1629-1681) op, als reactie op zijn ontslag uit het bestuur van de Amsterdamse schouwburg omdat hij voorstander was van het Frans-classicisme.²

Dit Frans-classicisme was enkele jaren eerder aan de *Académie française* ontstaan door onder andere de Franse schrijver Boileau en toneelschrijvers als Corneille en Molière. Samen hadden zij nieuwe regels ontworpen voor het schrijven van toneelstukken. Zij vonden dat er door de dichters meer gelet moest worden op de samenhang van een stuk. Daarom stelden zij enkele wetten op waaraan toneelstukken volgens hen moesten voldoen. Zij grepen terug op de schrijvers uit de klassieke oudheid. De wetten betroffen de klassieke eenheden, de waarschijnlijkheid (geloofwaardigheid) en de hartstochten van het stuk.

Andries Pels schreef in zijn *Gebruik en misbruik des Toneels* (1681) over het theaterklimaat van toen. Eerdere werken van andere Nil-leden deed hij hierin af als 'jeugdzonden', want met de nieuwe criteria van het Frans-classicisme dat zij volgden konden de eerdere werken niet meer door de beugel.³ In zijn boek beschreef Pels nieuwe toneelwetten die aan Franse auteurs ontleend waren. Minder spektakel in de toneelstukken moest bijdragen aan de geloofwaardigheid van het toneel. De helderheid van de stukken moest worden vergroot door middel van de uitbeelding van de hartstochten en geloofwaardigheid en er werd gebruik gemaakt van een andere taal. Waar de toneelstukken eerder vol

¹ Blok en Molhuysen (1912), p. 1082.

² Konst (1999), p. 211.

³ Amir (1996), pp. 264-5.

stonden van metaforen en vergelijkingen, wordt er nu een sobere en duidelijke taal gesproken.⁴ Naast de klassieke eenheden van tijd, plaats en handeling, waren dus de duidelijkheid en geloofwaardigheid van groot belang voor de leden van het kunstgenootschap. Samen moesten deze punten zorgen voor een geloofwaardig geheel.⁵ Op deze manier hoopten de classicisten niet alleen de literatuur en het toneel uit de oudheid te evenaren, maar zelfs voorbij te streven.

Door het kunstgenootschap werd ook gestreefd naar voornaamheid van de kunst en bovenal de verspreiding van het Spinozisme, waarin niet God als de schepper van de wereld werd gezien, maar de wereld als onderdeel van het goddelijke. Samen met het genootschap hield Pels zich bezig met toneelzaken, door zowel, huns inziens, goede stukken te schrijven met behulp van de Frans-classicistische wetten, als door de stukken van anderen te bekritisieren. Dit laatste werd hun natuurlijk niet altijd in dank afgenomen.⁶ Ook kregen zij zelf kritiek. De wetten en regels die de Nil-leden opstelden werden langer dan een eeuw gevolgd, maar maakten volgens latere critici dat de dichtkunst tot een “werktuigelijke versenmakerij” verviel.⁷

Pas na Pels' dood werden zijn *Minnelieder en mengelingen* uitgegeven (1684) door leden van Nil. Dit werk is met toevoeging van andere liederen in 1717 nog eens gedrukt als *Mengelingen* (1717). De voorrede van de *Mengelingen* (1717) is gericht “aan den dicht- en zanglievenden lezer”. Hierin wordt geschreven dat kosten noch moeite gespaard zijn bij het uitgeven van de werken van de Nil en zo ook bij dit liedboek. Letterlijk zijn “geene moeite, vlijt, noch kosten gespaard, om die dichtwerken glans en luister bij te zetten”. Dit is gedaan door “het versieren van ieder stuk met een titelprent, ontworpen en gesneden door kunstrijke meesters”. Daarnaast is het werk zelf verschenen op zeer fraai papier met nette drukletters, zodat niemand iets beters zou kunnen afleveren dan deze uitgave. Het nadrukken van het werk heeft volgens de schrijvers dus geen zin, omdat geen enkele nadruk zou kunnen tippen aan de kwaliteit en schoonheid van deze uitgave.

Ook wordt in de voorrede toegelicht dat dit liedboek een herdruk van de zangen van Pels uit 1684 bevat, maar dat het is verrijkt met een tweede deel mengelingen. De eerste druk van Pels' *Minnelieder en mengelingen* (1684) is hier dus aangevuld met meer gedichten en gezangen. Het eerste deel van de *Mengelingen* wordt afgesloten met een uitbreiding over de zesde psalm Davids. Het tweede deel wordt op zijn beurt begonnen met een uitbreiding van de 148ste psalm. Verder staan er in het liedboek enkele nog niet eerder uitgegeven liederen van Pels en gezangen uit “gespeelde en ongespeelde” treur-, blij-, klucht- en zinnespelen. De liederen zijn voorzien van muziek om aan de

⁴ Harmsen (1996), p. 267.

⁵ Literatuurgeschiedenis ‘Frans-classicisme’, weblink (26/05/13)

⁶ Schenkeveld-van der Dussen (red.) (1973), p. 5.

⁷ Aa, Van der, (1872), p. 165.

“zang- en leeslust te kunnen voldoen”.⁸ Het tweede deel is niet los gedrukt, alleen in combinatie met de herdruk van de editie uit 1684.⁹

Duidelijk is in ieder geval dat de voorrede geschreven is door leden van het kunstgenootschap ‘Nil volentibus arduum’. Pels was immers tijdens het verschijnen van deze uitgave reeds overleden. Zij schrijven over hem:

“Uit dien hoofde ziet gij hier ten tweede maal het eerste deel der Mengelzangen van den Heer en Mr. A. Pels, in zijn leven beroemd Lid van ons Kunstgenootschap”

De twee delen van het liedboek *Mengelzangen* bevatten samen 115 liederen.¹⁰ Het eerste deel van het liedboek was zoals gezegd al eerder als losstaand geheel in 1684 gedrukt onder de naam *Minnelieder en mengelzangen* en bevat 73 liederen. Het tweede deel van het liedboek bevat 42 liederen. De uitgave van de *Minnelieder en mengelzangen* is in 1684 door Albert Magnus gedrukt in zijn drukkerij aan de Nieuwendijk in Amsterdam. De uitgave van 1717 is in Amsterdam gedrukt door H. van de Gaete en H. Bosch in opdracht van het kunstgenootschap. Het liedboek was slechts in hun drukkerij te verkrijgen. Hendrik van de Gaete is een schrijver en drukker uit het begin van de achttiende eeuw. Hendrik Bosch was tussen 1717 en 1724 in Amsterdam actief.¹¹

Hieronder zal ik per deel van het liedboek nagaan welke liederen wel en niet van Pels zelf afkomstig zijn. Ik zal met behulp van de Nederlandse Liederbank uitzoeken of de liedteksten vaker voorkomen. Als dit het geval is, is er een kans dat in het liedboek van Pels liederen uit andere bronnen, zoals toneelstukken, zijn overgenomen. In het liedboek van Pels staat ook boven meerdere liederen vermeld: “Gezangen uit ...”. Met behulp van de Census Nederlands Toneel (afgekort Ceneton) zal ik de oorsprong van de liederen in deze toneelstukken proberen te achterhalen. Ook staat bij een groot aantal liederen een wijs genoemd. Met behulp van de Liederbank zal ik deze wijzen opzoeken en kijken of de componist van de melodie is te achterhalen. Waar ik deze hieronder noem, was deze te achterhalen. Mocht de componist niet genoemd worden, dan was deze niet te vinden. Daarna zal ik kijken wat de overeenkomsten en verschillen tussen de drukken zijn.

1.2 Het eerste deel

Zoals ik al schreef, zijn niet alle liederen in het liedboek afkomstig van Pels zelf. In deze paragraaf ga ik daarom de liederen af en kijk ik welke uit andere bronnen zijn overgenomen. De eerste reeks liederen blijken dan allemaal van Andries Pels zelf afkomstig. Pas richting het einde van het eerste

⁸ Pels (1717), voorrede (geen paginanummering).

⁹ Ibid., p. 161.

¹⁰ Hierbij houd ik de indeling van de liederbank aan. Sommige liederen hebben per couplet andere muziek, maar zij komen wel dusdanig met elkaar overeen dat zij als één lied gezien kunnen worden. De coupletten zijn dan geletterd met a, b en c. In de liederbank zal men 120 records in deze bron vinden voor 115 liederen.

¹¹ JSTOR Early Content “Muziekdrukkers en uitgevers”, weblink (23/12/2013).

deel zijn liederen van anderen toegevoegd. Wel zijn er al eerder in het liedboek liederen waarvan de componisten te achterhalen zijn.

Het eerste lied dat ik tegenkom is ‘Lief, is 'er uw hartje niet téder?’ (26). Het lied is van Pels afkomstig, maar de melodie heeft hij overgenomen van Jean-Baptiste Lully. Het lied heeft als wijsaanduiding ‘Waar moogen de gekken naa vragen?’, wat volgens de Nederlandse Liederbank op de melodie van ‘Pourquoi n'avoir pas le coeur tendre’ uit de tragédie lyrique *Bellerophon* (1679) van Lully is geschreven.

Van het lied ‘Lodewyk is jaarg!’ (42) zijn geen andere liederen op dezelfde tekst bekend en dus zal het lied ook van Pels afkomstig zijn. De wijsaanduiding, die bij het lied gegeven wordt, is ‘Trompet Marin’. Er is geen componist van deze melodie bekend, maar wel meldt de Liederbank dat de melodie onder meerdere benamingen voorkomt. Naast de genoemde naam wordt het ook ‘Franse Mars’ en ‘Sa trompen en trompette’ genoemd. Volgens de Liederbank zou de melodie in Playford (1657) ‘The duke of Lorrain’s March’ genoemd worden.

Een volgend lied dat ik tegenkom is het 58ste lied, met als beginregel ‘Mijnheer, Deze fluit, ten kinnen volgeschonken’. De oorsprong van de melodie is niet te achterhalen, maar het lied blijkt te komen uit het vierde toneel van het tweede bedrijf van het blijspel *Het Spookend Weeuwte* uit 1670 van Nil-lid Lodewijk Meyer c.s.¹²

Het lied dat hierop volgt (59), ‘Ik geef den Min den zak’, is afkomstig uit een ander toneelstuk van Meyer c.s., namelijk uit *Fielebout* (1680).¹³ De tegenzang van dit lied, ‘Ik geef den Wyn den zak’ (60), zal hierop gebaseerd zijn, omdat zij dezelfde wijs gebruiken. Ondanks dat het op het vorige lied gebaseerd is, is het wel een zelfstandig lied. Van de tegenzang is geen eerdere versie bekend; deze is waarschijnlijk door Pels zelf geschreven.

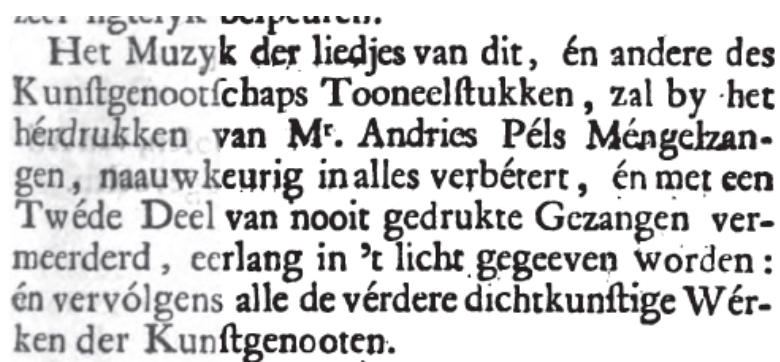
Direct hierop volgen de liederen ‘Waar mogen de gekken na vraagen?’ en ‘Hoorentjes zouden u passen’ (61a-b), die afkomstig zijn uit tweede toneel van het derde bedrijf van *Het Gedwongene Huuwelyk* (1682) van Molière.¹⁴ Eigenlijk zijn dit twee coupletten van hetzelfde lied, die in het blijspel worden onderbroken door een dialoog. Het werk is oorspronkelijk van Molière en de vertaling van dit werk is van Thomas Arendsz (1652-1701) c.s. Beide coupletten zijn op dezelfde melodie gezet, namelijk ‘Pourquoi n'avoir pas le coeur tendre’ uit de tragédie lyrique *Bellerophon* van Jean-Baptiste Lully uit 1679. Het is dezelfde melodie als degene die bij het zesentwintigste lied is gebruikt. Op muzikaal gebied zijn er toch nog een paar kleine verschillen tussen de coupletten (61a-b); het eerste heeft bijvoorbeeld een opmaat waar het tweede die niet heeft. In de uitgave van het blijspel van Molière is geen muzieknotatie aanwezig, maar in de voorrede van de herdruk uit 1710 van het blijspel

¹² Meyer c.s (1670), p. 23.

¹³ Meyer c.s., (1680). Geen teksteditie aanwezig. Herdruk (1716) zevende toneel, regel 494 e.v.

¹⁴ [Arendsz c.s.] (1682), p.40-41.

staat dat de muziek van de liederen gedrukt zal worden in de *Mengelzangen* van Pels, zoals in onderstaand figuur valt te lezen.¹⁵

Het Muzyk der liedjes van dit, én andere des Kunstgenootschaps Tooneelstukken, zal by het herdrukken van Mr. Andries Péls Mengelzangen, naauwkeurig in alles verbeterd, én met een Twéde Deel van nooit gedrukte Gezangen vermeerderd, eerlang in 't licht gegeven worden: én vervólgens alle de vérdere dichtkunstige Wérken der Kunstgenooten.

Figuur 1: Fragment uit voorrede *Het Gedwongene Huuwelyk* van Molière

Na deze reeks van liederen die zijn overgenomen uit Meyers en Arendsz' werk, zou men misschien bijna denken dat er alleen liederen uit de toneelstukken van vrienden van Pels in het boek staan. Dit is niet het geval. Er zijn ook liederen uit Pels' eigen blijspelen gepubliceerd in het eerste deel van dit liedboek. Een voorbeeld hiervan is het lied 'Indien het droef verhaal' (62) uit *De Schilder door Liefde* uit 1682. Boven het lied in de *Mengelzangen* staat geschreven dat het lied uit dit blijspel komt. Het spel blijkt van Pels zelf afkomstig te zijn.¹⁶ Het lied wordt gevolgd door het lied 'Ik, hémelsche afkomst in een menschelyke stand' (63) uit het zinnespel *Tieranny van Eigenbaat* (1679), dat van Lodewijk Meyer c.s. zou zijn.¹⁷ De liederen die hierna volgen (64-72) zijn ook uit dit zinnespel afkomstig. De samenstellers van de uitgave van 1684 hebben, behalve het toevoegen van muziek, geen aanpassingen gemaakt en de liederen direct overgenomen.

Het eerste deel van de *Mengelzangen* sluit af met een uitbreiding over de zesde psalm Davids: het gezang 'Eeuwige Heerscher van Hémel én Aarde' (73). Het lied is waarschijnlijk door Pels zelf geschreven, omdat de tekst niet vaker voorkomt dan in dit liedboek. De melodie die het lied gebruikt is van het lied 'Dieu des enfers' uit een van de divertissementi van Jean-Baptiste Lully.

Samenvattend staan in het eerste deel van de *Mengelzangen* behalve liederen van Pels dus verschillende liederen opgenomen van andere dichters. Het gaat hier om liederen uit diverse toneelstukken van leden van Nil. Verscheidene liederen komen uit stukken van Lodewijk Meyer. Het gaat hier om liederen uit *Het Spookend Weeuwte* (1670), *Tieranny van Eigenbaat* (1679) en *Fielebout* (1680). Ook zijn er liederen afkomstig uit *Het Gedwongene Huuwelyk* (1682), een vertaling naar Molière die aan Thomas Arendsz wordt toegeschreven. Tot slot komt er in het eerste deel van dit

¹⁵ Molière (1710), geen paginanummering bij voorrede.

¹⁶ [Pels] (1682). Ceneton06669. Het lied 'Indien het droef verhaal' (62) is in het blijspel waar in de *Mengelzangen* (1717) naar wordt verwezen echter niet terug te vinden. Hierbij heb ik gekeken naar digitale teksteditie van deze uitgave in Ceneton.

¹⁷ Meyer c.s. (1679).

liedboek ook een lied voor uit een toneelstuk waarvan Pels zelf de auteur is. Het gaat hier om *De Schilder door Liefde* (1682). Wat in dit eerste deel vooral opvalt is dat de opgenomen toneelliederen zijn voorzien van muziek, terwijl dit in de uitgave van de toneelstukken zelf niet het geval is. Dit zal ook in het tweede deel van het liedboek het geval blijken.

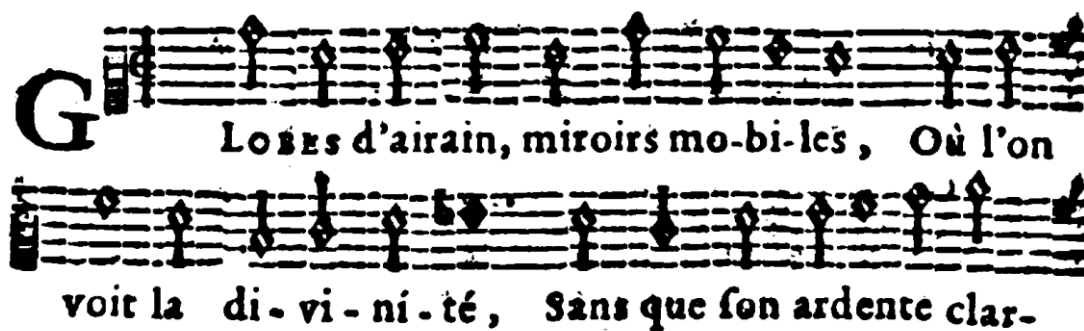
Van de componisten van de melodieën is helaas minder bekend. In het eerste deel zijn slechts twee liederen waarvan de componist nu nog bekend is. Het gaat hier om de liederen 26 en 61a-b, die beide op de melodie ‘Pourquoi n’avoit pas le coeur tendre’ uit de tragédie lyrique *Bellerophon* (1679) van Jean-Baptiste Lully zijn geschreven.

1.3 Het tweede deel

Waar in het eerste deel van de *Mengelzangen* veertien van de drieënzeventig liederen uit verschillende toneelstukken zijn gehaald, zijn dit er in het tweede deel van het liedboek aanzienlijk meer. In deze paragraaf ga ik de liederen die overgenomen zijn uit andere stukken na. Ook zal ik, net als in de vorige paragraaf, op zoek gaan naar de componisten van de melodieën van de liederen.

In het tweede deel van de *Mengelzangen* staan meer liedteksten die niet van Andries Pels afkomstig zijn. Het eerste lied van het deel, met als liednummer 74, is afkomstig van bisschop Antoine Godeau, maar vertaald door Pels. Het betreft hier een uitbreiding over de 148ste psalm met als beginregel ‘Beweeglijk rond doorluchte bogen’. De tekst is door bisschop Godeau geschreven en Pels heeft hiervan een vertaling van het Frans naar het Nederlands gemaakt. Ook heeft hij de muziek, die Godeau had gebruikt, overgenomen. Pels heeft deze vertaling gemaakt naar het boek *Paraphrase des Pseaumes de David* van Antoine Godeau, uitgegeven in 1648. Ter controle zet ik hieronder de twee liederen bij elkaar.

Als men het begin van de muziek van beide liederen bekijkt, zoals hierna weergegeven, valt de gelijkenis direct op, ondanks dat de liederen in een andere sleutel en maatsoort zijn weergegeven. Waar Godeau de sopraansleutel en een 2/2-maat gebruikt, neemt Pels de vioolsleutel en een 4/4-maat, maar de intervallen tussen de noten van figuur 1 en 2 zijn wel hetzelfde. En na even rekenen, blijkt dat beide liederen op een d^{''} beginnen. Ondanks dat op het eerste gezicht de toonhoogte lijkt te verschillen, is dit dus niet het geval.

Figuur 2: Vergelijking Godeau en Pels. Fragment uit *Paraphrase des Pseaumes de David* van Antoine Godeau, p. 423.

Figuur 3: Vergelijking Godeau en Pels. Fragment uit *Mengelzangen (1717)* van Andries Pels, p. 163-4.

Doorgaand komen we op het lied met als beginregel 'Naa 't zuure wordt het zoet verkreegen' (75). Hiervan is geen auteur bekend en het lied en de tekst komen op geen andere plaats voor, waardoor het goed kan dat dit een van de nog niet uitgegeven liederen van Pels is, waarover in de voorrede werd gesproken. Het lied heeft echter als wijsaanduiding 'Het zoet vermaak van het lieve leeven', een lied uit *De Belachchelyke Serenade* (1712) van Ysbrand Vincent (1641-1718).¹⁸ Dit lied kwam ook al voor in het eerste deel van het liedboek van Pels, uit 1684.¹⁹ Het lied zal daarom niet van Vincent zijn, maar

¹⁸ [Vincent] (1712).

¹⁹ Pels (1717), p. 115.

is kennelijk door hem geciteerd in *De Belachchelyke Serenade*. Pels heeft met ‘Naa ’t zuure wordt het zoet verkreegen’ dus een contrafact gemaakt op een eigen lied.

Hierna volgt er een aantal liederen (76-85), waaronder enkele “airs”, waarvan ik geen reden heb om te veronderstellen dat ze niet van Pels afkomstig zijn. Wel staat in de voorrede van de *Mengelzangen* (1717) geschreven dat er enkele gezangen van Nil-leden op voorvallende gelegenheden in dit deel aanwezig zijn. Deze zijn niet in de betreffende liederen te vinden.

Het eerste lied dat aantoonbaar niet door Pels is geschreven, is ‘Ontzinde zinnen die voorheen’ (86). Dit lied van Vleijerij komt uit het derde toneel van het tweede bedrijf van het zinnespel de *Ondergang van Eigenbaat* (1707) van Ysbrand Vincent.²⁰ Aangezien er boven het lied “Gezangen uit het zinnespel *Ondergang van Eigenbaat*” staat, is te verwachten dat liederen die hierop volgen, ‘Als ik dénk om ’t lustig leeven’ (87), ‘Als ik zie het heilloos leven’ (88), ‘O lang gewénschte heerschappyen’ (89 en 90), ‘O behaagelyke dagen’ (91) en ‘O beklaagelyke dagen’ (92) ook aan het toneelstuk zijn ontleend. Deze liederen staan echter niet in de genoemde uitgave van het zinnespel en zijn ook niet elders te vinden.

Het lied ‘O behaagelyke dagen’ (91) heeft als wijsaanduiding ‘Polifemus aan de stranden’. De melodie van dit lied komt vaak voor in de Liederensbank en is waarschijnlijk van Franse afkomst. Volgens de Liederensbank komt dezelfde melodie voor in Pellegrins ‘Noëls nouveaux’ (Parijs 1708). De oudste bron met muzieknotatie die bij de Liederensbank bekend is, staat in *Sparens Vreugdebron* (1643). De componist is helaas niet te achterhalen, maar wel weten we dus dat de melodie niet van Pels afkomstig zal zijn.

Een volgend lied dat uit een toneelstuk geleend is, is het lied met als beginregel ‘Zie na om laag uit uwen troon’ (93).²¹ Boven het lied staat vermeld “Gezangen uit het Voor- en Naspél van Gierige Geraard”. Dit lied komt inderdaad uit de toneeltekst van medelid van Nil, Lodewijk Meyer c.s. uit 1679, *Voor- én Naspél van de Gierige Geraard*.²²

Ook het volgende lied in het liedboek van Pels, ‘Jupyn, wy zyn bereid’ (94), is afkomstig uit het *Voor- én Naspél van de Gierige Geraard* van Meyer c.s.²³ De Liederensbank meldt dat componist van de melodie Jean-Baptiste Lully is. Het lied is namelijk geschreven op de melodie ‘O doelwit van myn min’, waarvan de oorspronkelijke melodie “Que ces lieux ont d'attraits” uit de opera *Isis* (1677) van Lully is.

²⁰ [Vincent] (1707), p.25.

Ceneton meldt dat Vincent door Pook van plagiaat werd beschuldigd: “Plagiaat van Jan Pooks De dood van Eigenbaat. Vervolg op Tieranny van Eigenbaat. Zie F.Z. Mehler: ‘Een zeventiende eeuwsche letterdief.’ In: Nederland (1891), p. 90.”, zie Ceneton05939.

²¹ Pels (1717), p. 206.

²² [Meyer c.s.] (1679), p. 1.

²³ Ibid.

Bij de volgende drie liederen ‘Wie durft den grootsten Koning térgen’ (Zang der spookten), ‘Laat ons den grooten Koning looven’ (Zang van de stroomnimphen, veldnimphen, harders en harderinnen) en de ‘Laat ons met blyde klanken’ (Zang van de Engelsche Onderdaanen) (95-97) blijkt Pels ook niet de auteur te zijn.²⁴ Het zijn drie liederen uit *De Krooninge van haare Majesteiten* uit 1689 van Thomas Arendsz, die eveneens lid was van Nil.²⁵

Het volgende lied is ook uit een ander werk afkomstig. Het lied ‘Verméng, verméng, verméng, verméng met ons gezang uw snaaren’ (98) is het eerste lied in het ‘voorspel’ *De Dichtkunst, en de Schouwburg*. Dit voorspel werd voor het eerst vertoond in 1689 en werd in 1719 herdrukt.²⁶ Het werk wordt toegeschreven aan Lodewijk Meyer c.s. Het 98ste lied is een lied van een weesjongen. Het volgende lied is bedoeld voor een weesmeisje, gevolgd door een lied voor een oude man en tot slot een oude vrouw (99-101). Deze laatste liederen staan echter niet in de druk van 1719.

Na deze vier liederen volgt het lied ‘Hoe wordt de wraak in haare drift bedroogen’ (102) dat uit het treurspel *Verandering door Liefde* komt, geschreven door een onbekende auteur.²⁷

Hierna volgen vier liederen (103-106) uit het twaalfde toneel van het kluchtspel *Loon naar werk* uit 1709 van Ysbrand Vincent.²⁸ Hierin dekken Likkepot, Karel, Zoetje en Marotte de tafel en hebben zij ieder een eigen couplet en zingen zij stukken samen. Het spel is geschreven door Vincent en is dus een van de werken van Pels’ collega’s uit het kunstgenootschap.

De tekst van het volgende, 107de, lied ‘Belle Ange m’Amour’ komt meerdere keren voor in de liederenbank, ook in het vijftiende toneel van het kluchtspel *De Belachchelyke Serenade* uit 1712 van Ysbrand Vincent.²⁹ Boven het lied in de *Mengelzangen* staat dit kluchtspel ook al genoemd. Wat echter opvalt is dat het couplet dat hierop volgt, ‘Vos petits beaux jeux’ (108), een andere melodie heeft, terwijl dit in het kluchtspel van Vincent meer een couplet van het eerdere lied lijkt. Het derde couplet, ‘Allons epousons’, heeft vervolgens wel weer de melodie van het eerste couplet.

Het lied dat in de liederenbank als 109a staat gecategoriseerd, ‘Och Jaatje lief’, is eveneens afkomstig uit bovengenoemde *Belachchelyke Serenade* van Ysbrand Vincent.³⁰ Waar bij lied 109a nog dezelfde tekst wordt aangehouden als bij de oorspronkelijke uitgave van Vincent, zijn van deel b en c van het lied geen eerdere versies van de tekst bekend. Het lijkt er dus op dat Vincent als bezorger van de uitgave van 1717 zijn lied uit het kluchtspel heeft overgenomen en er twee nieuwe coupletten en melodieën bij heeft gemaakt als tweede en derde deel van het lied of dat deze om de een of andere

²⁴ Pels (1717), p. 210.

²⁵ [Arendsz] (1689), p. 6.

²⁶ [Meyer c.s.] (1689), p. 6-7.

²⁷ Anoniem, *Verandering door Liefde*, Ceneton11130 – Ms.

²⁸ [Vincent] (1709), p. 33-35.

²⁹ [Vincent] (1712), regel 755 e.v.

³⁰ *Ibid.*, regel 771 e.v.

reden niet zijn gedrukt in *De Belachchelyke Serenade*. De melodieën van ‘’k Verstaa het vlooijen uit de kunst’ (109b) en ‘’k Wenschje al myn luizen in jouw hémd’ (109c) komen namelijk niet overeen met die van ‘Och Jaatje lief, myn waardste schat’ en hebben geen wijsaanduiding, maar zij hebben wel dezelfde strofevorm en refreinen. Ook zijn er duidelijke tekstuele overeenkomsten in de tweede helft van de beginregels. Die bestaan namelijk allemaal uit “Ut, ré, mi, fa”.

Hierna volgen drie liederen die afkomstig zijn van een kluchtspel, getiteld *De Boere Bruiloft*. Het gaat hier om de liederen ‘Ieder Boer en ieder Ménsch’, ‘De meeste Mannen die men ziet’ en ‘Gaa de Vrouwen niet voor by’ (110-112). De auteur van de liederen lijkt onbekend te zijn. Het werk is ook niet te vinden. Natascha Veldhorst noemt in haar boek *De perfecte verleiding* het betreffende kluchtspel wel en schrijft dat volgens haar het werk niet het gelijknamige spel van Hermanus Varenhorst uit 1714 kan zijn, zoals anderen eerder hadden gesteld, omdat de liederen niet corresponderen.³¹ *De Boere Bruiloft* van Varenhorst is in de liederenbank opgenomen, maar de liedteksten komen niet elders voor.³²

Tot slot volgen drie gezangen uit het kluchtspel *De Vermiste Molenaar* (1713) van Pieter Antonie de Huybert, heer van Kruiningen (1693-1780) c.s.³³ Het gaat hier om drie liederen die vooraan in de toneeltekst worden gegeven. Boven de liederen staat “Muzyk en dansvermaak Naa het kluchtspel”. De liederen moesten dus na afloop van het toneelstuk worden gezongen. Het lied ‘Laat ons zingen, danssen, drinken’ (113) is hier de zang van Teuntje, ‘De meeste Mannen die men ziet’ (114) is van een boerin en ‘Gaa de Vrouwen niet voor by’ (115) is vervolgens de tegenzang van een boer.

Uit deze paragraaf blijkt dat ook in het tweede deel meerdere liederen uit toneelstukken van andere auteurs dan Pels aanwezig zijn, 32 in totaal. Het gaat hier om de toneelstukken *Ondergang van Eigenbaat* (1708), *Loon na werk* (1709) en *De Belachchelyke Serenade* (1712) van Ysbrand Vincent, *Voor- én Naspél van de Gierige Geraard* (1679) en *Voorspel De Dichtkunst, en de Schouwburg* (1689) van Lodewijk Meyer c.s., *De Krooninge van haare Majesteiten* (1689) van Thomas Arendsz, *De Vermiste Molenaar* (1713) van De Huybert, en tot slot *Verandering door Liefde* en *De Boere Bruiloft* van onbekende auteurs.

Ook in dit deel van het liedboek zijn weinig componisten van de melodieën bekend. Alleen van het 94ste lied is de componist bekend. Het gaat hier, wederom, om een melodie van Jean-Baptiste Lully. De gegeven wijs ‘O doelwit van myn Min’ is geschreven op de melodie ‘Que ces lieux ont d’attraits’. Het is deze keer niet een melodie uit de tragedie lyrique *Bellerophon*, maar uit de opera *Isis*. Van het 91ste lied is de componist niet bekend, maar wel is duidelijk dat deze niet van Pels afkomstig kan zijn. De melodie namelijk komt namelijk al voor in *Sparens Vreugdebron* (1643).

³¹ Veldhorst (2004), p. 214.

³² Varenhorst (1714).

³³ [Meyer / Huybert c.s.] (1713), fol. π5v - fol. π6r.

Uit de bovenstaande paragraaf is gebleken dat er bij de uitgaven van toneelstukken geen muzieknotatie bij de liederen werd geleverd, terwijl dezelfde liederen in de *Mengelzangen* (1717) van Andries Pels wél van muziek zijn voorzien. Dit is opvallend, maar een verklaring kan gevonden worden in het werk van Natascha Veldhorst. Zij schrijft dat, mede door de invloed van de buitenlandse opera, er steeds meer toneelmuziek in Nederland kwam. Zo ging men oudere toneelstukken van muziek, of van meer muziek, voorzien.³⁴ Ook kwamen er uitgaven waarin toneelliedereren met muziek achteraf groepsgewijze werden gepubliceerd, zoals hier bij Pels, al staan er ook andere liederen in. De eerste uitgave hiervan was die van de *Minneliedereren en mengelzangen* (1684). Een latere uitgave was die van de *Mengelzangen* (1717). Het eerste liedboek van Pels was dus eigenlijk de koploper op dat gebied.

1.4 Wat is de verhouding van de *Mengelzangen* tot zijn bronnen?

In deze paragraaf wil ik de *Mengelzangen* (1717) vergelijken met andere uitgaven die in de buurt van dit liedboek stonden. Eerst zal ik het liedboek vergelijken met *Minneliedereren en mengelzangen* (1684) en vervolgens zal ik het liedboek vergelijken met de uitgaven van de toneelstukken die in het liedboek *Mengelzangen* voorkomen. Ik zal hierbij kijken wat de overeenkomsten of juist de verschillen zijn en of er iets opvalt aan de opbouw van het liedboek.

1.4.1 Wat is de verhouding tussen de *Mengelzangen* en de *Minneliedereren en mengelzangen*?

Zoals reeds gezegd, is het liedboek *Mengelzangen* (1717) de opvolger van Pels' eerdere *Minneliedereren en mengelzangen* (1684). Het eerste deel van de *Mengelzangen* komt wat betreft de liederen volledig overeen met de uitgave uit 1684. Enkele kleine verschillen zal ik aanstonds behandelen. Dit deel bevat ten eerste liederen van Pels en ten tweede liederen uit toneelstukken van hem en andere Nil-leden, voorzien van muzieknotatie. Afgezien van de afzonderlijke liederen zijn er een paar duidelijke verschillen tussen het tweede deel van de *Mengelzangen* en de *Minneliedereren en mengelzangen*. Het eerste punt waarop zij verschillen, is dat het liedboek uit 1684 aanzienlijk minder liederen uit andere bundels en van andere dichters bevat dan het bijgevoegde deel in de *Mengelzangen*. Waar het eerste deel 14 liederen heeft die aan toneelstukken zijn ontleend, van Pels dan wel van andere dichters, bedraagt het aantal dergelijke liederen in het tweede deel 32, dus ruim het dubbele.

Dit is niet heel vreemd als men bedenkt dat het liedboek lange tijd na de dood van Pels is vormgegeven en gepubliceerd. Het lijkt er daarom op dat bij de heruitgave van het eerste deel men een soortgelijke aanvulling heeft willen geven: liederen van Pels, maar daarvan waren er niet meer zoveel, en een muziekuutgave van toneelliedereren van de leden van Nil.

Ten tweede valt op dat waar in het eerste deel de liederen van andere dichters dan Pels vrijwel alleen van Lodewijk Meyer afkomstig zijn, dat in het nieuwere deel niet het geval is. Ook dit is niet

³⁴ Veldhorst (2004), p.51.

verwonderlijk, aangezien Meyer al in hetzelfde jaar als Pels was overleden. Naast –toch nog– enkele liederen van Meyer zijn er werken van Arendsz, Vincent, Huybert en onbekende auteurs gepubliceerd. Van deze namen weten we dat allen lid zijn geweest van Nil. Er lijkt een verband te zijn tussen de samenstellers en de aanwezigheid van hun liederen in het liedboek van Pels.

Als men de liederen van *Minnelieder en mengelzangen* (1684) en *Mengelzangen* (1717) naast elkaar legt, komen deze zoals gezegd op het eerste gezicht overeen. Toch blijken er enkele kleine verschillen te zijn.³⁵ Het gaat bij deze verschillen om de weergave van de muziek. Waar in de uitgave van 1684 bij het lied ‘Zonder hoope van genieten’ (11) als wijsaanduiding ‘Silvia, de Herderinne’, een lied dat ook in dit liedboek van Pels voorkomt, wordt aangegeven en geen muzieknotatie is weergegeven, staat er wel muzieknotatie, maar geen wijsaanduiding, in de uitgave van 1717. De uitgeschreven melodie wijkt in deze uitgave ook af van die van het in de wijsaanduiding genoemde lied ‘Silvia, de Herderinne’ in de uitgave van 1684. De melodienotaties van ‘Silvia, de Herderinne’ zelf (6) komen in de beide uitgaven wel overeen.

Ook bij het lied ‘O kleine bengeltje’ (23) is in de uitgave van 1684 geen muzieknotatie, maar wel een wijsaanduiding, gegeven. In de uitgave van 1717 is zowel de wijsaanduiding als de muzieknotatie gegeven. Hier hebben de makers van het liedboek dus de muzieknotatie toegevoegd voor de volledigheid van de nieuwe uitgave.

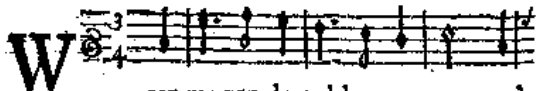
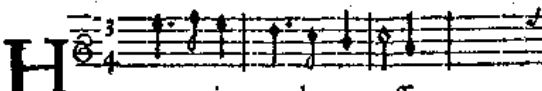
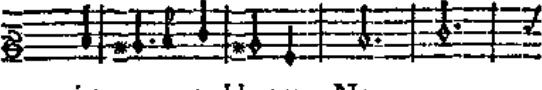

Ook bij het lied ‘Gy die den snater roert’ (46) is in de uitgave van 1684 geen muzieknotatie, maar wel de wijsaanduiding ‘Courante Messieurs’, gegeven. Van deze wijsaanduiding is in de Nederlandse Liederbank helaas geen muzieknotatie te vinden. In de uitgave van 1717 is echter geen wijsaanduiding, maar wel de muzieknotatie gegeven.

Bij het lied ‘O het zyn Dwaazen’ (54) staat in de uitgave van 1684, gek genoeg, geen wijsaanduiding en ook geen muzieknotatie gegeven. In de uitgave van 1717 is het lied echter wel van muzieknotatie voorzien.

Bij de liederen ‘Drink aan, kameraad, drink an’ (56) en ‘Kom laat ons vrolyk zyn’ (57) is wederom in de uitgave van 1684 wel een wijsaanduiding, respectievelijk ‘Beuvons chers Amis beuvons’ en ‘O doelwit van mijn min’, maar geen muzieknotatie gegeven. In de uitgave van 1717 zijn deze liederen wel voorzien van muzieknotatie, maar niet van een wijsaanduiding.

³⁵ Pels (1684). Hierbij gebruik ik het exemplaar van de Universiteitsbibliotheek van Gent met als code BIB.BL.008323 als uitgangspunt. Via Google Books in te zien. (6/10/2013)

Ook het lied 'Hoorentjes zouden u passen' (61b) is in de uitgave van 1684 niet voorzien van muzieknotatie, maar het staat er als tweede Zang weergegeven, wellicht te zingen op dezelfde melodie als het voorafgaande lied. In de uitgave van 1717 is dit ook het geval, maar is de tekst wel van muzieknotatie voorzien. De melodieën verschillen op enkele punten, maar er is wel een duidelijke verwantschap te zien. Waar lied 61a begint met een opmaat, heeft 61b deze niet. In de derde zin van het lied wijken de melodieën af. In lied 61b is er aan het einde van deze zin een maat toegevoegd. De muzieknotatie van de volgende zin van het b-gedeelte van het lied wijkt ook af. Vanaf het einde van de derde maat deze zin gaat de melodie van de tweede zang naar beneden, waar dit in de eerste zang niet het geval is. Hieronder staan de liederen ter vergelijking.

1.	T W E D E Z A N G.
<p>Waar mogen de gekken na vraagen?</p> 	<p>Hoorentjes zouden u passen ;</p>
<p>Al die zyn leed niet en weet. Behoef't er</p> 	<p>U zit het zaad al in 't hoofd, O</p>
<p>niet o-ver te klaagen; Neen, neen,</p> 	<p>'t is een grond daarze graag zullen wassen,</p>
<p>neen, dan is het leed geen leed.</p> 	<p>Zo gy u maar aan een schoone verlooft.</p>

Figuur 4: Vergelijking melodie liederen 61a en 61b

Uit bovenstaande afbeelding blijkt dat de makers van dit liedboek wel aanpassingen moesten maken bij dit lied, omdat de tekst niet op de muziek van de eerste deel van het lied past. Om het voor de zangers makkelijker te maken, hebben de makers een oplossing gegeven om de liedtekst toch op de muziek te laten passen.

Bij het lied 'Ik, hemelsche afkomst' (63) ontbreekt in de uitgave van 1684 zowel de wijsaanduiding als de muzieknotatie. In de uitgave van 1717 is er geen wijsaanduiding, maar wel een muzieknotatie, gegeven.

Uit het bovenstaande blijkt dat de grootste verschillen het aantal liederen van andere dichters van het eerste ten opzichte van het tweede deel van het liedboek zijn en de veranderingen in de muzikale notatie van de liederen uit het eerste deel in de uitgave van 1717 ten opzichte van die uit 1684. In de uitgave van 1717 hebben alle liederen muziek en dit was kennelijk het streven van de bezorgers. Voor de tijd waarin het liedboek is uitgegeven is dit bijzonder, er waren namelijk maar weinig

(eenstemmige) liedboeken waarin alle liederen van muziek waren voorzien. De aanwezigheid van de muziek is goed te verklaren met de voorrede van de *Mengelzangen*. Men wilde een zo volledig mogelijk liedboek afleveren, waardoor de uitgevers elk lied van muzieknotatie hebben voorzien.

1.4.2 Wat is de verhouding tussen de *Mengelzangen* en de toneelstukken waaruit liederen zijn opgenomen?

De auteurs van de liederen die in dit liedboek zijn opgenomen zijn allemaal lid geweest van ‘Nil Volentibus Arduum’. Waar Pels en Meyer het kunstgenootschap oprichtten, waren eerst Arendsz (1652-1701) en daarna Vincent (1641-1718) met zijn leerling De Huybert (1693-1780) degenen die Nil, na het overlijden van de twee oprichters, in stand hielden. Wat opvalt aan de liederen in de *Mengelzangen* die van andere dichters afkomstig zijn, is dat zij, met uitzondering van de werken van Ysbrand Vincent en één enkel werk van De Huybert, allemaal uit het einde van de zeventiende eeuw afkomstig zijn. Het gaat hier om *Het Spookend Weeuwte* (1670), *Voor- én Naspél van de Gierige Geraard* (1679) en *Fielebout* (1680) van Lodewijk Meyer, *De Schilder door Liefde* (1682) van Pels zelf, *Het Gedwongene Huuwelyk* (1682) en *De krooninge van haere Majesteiten, Wilhem Hendrik, en Maria Stuart, tot Koning, en Koninginne van Engeland, Vrankryk en Yrland* (1689) van Thomas Arendsz. Uit de achttiende eeuw zijn *Ondergang van Eigenbaat* (1708), *Loon na werk* (1709), *De Belachchelyke Serenade* (1712) van Ysbrand Vincent en *De Vermiste Molenaar* (1713) van De Huybert.

De jaartallen van de eerste groep stukken variëren dus van 1670 tot 1689, terwijl de liederen uit werken van Vincent uit de jaren 1708-1712 afkomstig zijn en het toneelstuk *De vermiste Molenaar* van De Huybert uit 1713. Eerder bleek al dat in 1710 in de inleiding van *Het Gedwongene Huuwelyk* werd gesproken over het te verschijnen liedboek. Het lijkt er op dat Ysbrand Vincent de drijvende kracht is geweest achter het verschijnen van dit liedboek. Immers, alle werken na 1700 die in dit liedboek aanwezig zijn, zijn goeddeels van Vincent afkomstig. Naast oprichter Pels was ook medeoprichter Meyer al lange tijd overleden en daarmee de ‘grote’ en ‘bekende’ leden van het gezelschap. Na hun dood werd hun werk voor Nil door Arendsz en Vincent opgepakt. In 1701 kwam Arendsz te overlijden en was Vincent nog de enige bekendere naam van het gezelschap. Aan hem dus de taak om het gedachtegoed en de werken van Nil te blijven promoten. Het lijkt er daarom op dat Vincent de grote schakel was achter het verschijnen van dit liedboek. Dit blijkt geen onlogische gedachte, want uit het werk van onder andere Te Winkel blijkt dat Vincent in de achttiende eeuw het voortbestaan van Nil op zich neemt en verdergaat als leider van het gezelschap. Zo stelde hij zich tot doel om vanaf het begin van de achttiende eeuw de oude toneelstukken van Nil te laten herdrukken en enkele nieuwe toneelstukken uit te geven.³⁶

³⁶ Winkel (1924), pp. 496-505.

2. Wat is de inhoud van de Mengelzangen?

In dit hoofdstuk zal ik nader ingaan op de uitgave van de *Mengelzangen: eerste en tweede deel* uit 1717. De uitgave, die ik hier als uitgangspunt gebruik, bevindt zich in de Universiteitsbibliotheek van Gent.³⁷ Op de titelpagina van de door mij bestudeerde versie, staat dat het gaat om de verbeterde tweede druk. De eerste druk van het werk is de versie *Minnelieder en mengelzangen* uit 1684.³⁸ Ik zal in dit hoofdstuk nagaan of er opvallende punten zijn en hoe het liedboek in elkaar zit. Eerst zal ik beginnen met het omschrijven van de eerste pagina's, voorafgaand aan de liederen. Daarna zal ik ingaan op de verschillende soorten liederen in het boek. Tot slot hoop ik hieruit af te kunnen leiden met welk doel dit liedboek is uitgegeven en voor wie deze uitgave bedoeld was.

2.1 Wat staat er voorafgaand aan de liederen?

Het liedboek bevat meerdere prenten aan het begin van het boek. De eerste prent staat hieronder afgebeeld en bevat de tekst “Werken van ’t Kunstgenootschap *Nil volentibus arduum* III” staan. De prent is gesigneerd “S. Fokke inv. et fec. 1747”. De ondergetekende is de Nederlandse etsers en graveur Simon Fokke (1712-1784). Er staan negen allegorische figuren op de prent.

Figuur 5: Prent voorafgaand aan liedboek

³⁷ Pels (1717). Hierbij gebruik ik het exemplaar van de Universiteitsbibliotheek van Gent met als code BIB.BL.009090/7 als uitgangspunt. Via Google Books in te zien. (3/7/2013)

³⁸ Mengelzangen DBNL (12/06/2013)

Op de volgende prent, de titelprent, die hieronder wordt weergegeven, staan wederom figuren afgebeeld. Deze figuren lijken goden te zijn. Bij de prent hoort een gedicht dat enkele pagina's verderop in het liedboek is afgedrukt. Het gedicht verklaart de prent en gaat als volgt:

*Al wat hier 't oor vermaakt komt uit den zangberg vloeijen,
't Zy Oorlógszangen door de schélle krygstrompét,
Of Hymens zégen by het vrolyk bruilóftsbed,
En Bachchus lóf, wiens vogt der Dicht'ren lust doet groeijen.*

*Kupidoos weezen schynt hier als zyn borst te gloeijen;
Dóch raad eens óf de wyn zyn pyl verstompt óf wét?
Pans Vêld-, en Schimpdicht, word hier geestig by gezét,
't Verjaarvaers ziet men bly, het Lykvaers droevig bloeijen.*

*'t Vloeit alles van Parnas, en uit een zélve bron;
Gelyk het hél gestarnt' zyn licht schépt van de zon,
Zo kan verandering by beurt verkwikking geeven.*

*O PELS! uw naam verdient, door Febus stérke hand
Met staal geklonken in het duurzaam diámant,
Voor eeuwig met uw Dicht op ieders tong te zweeven.*

Figuur 6: Titelprent *Mengelzangen* (1717)

Linksonder zit een persoon die het midden houdt tussen een bok en een mens. Het gaat hier om de Griekse bosgod Pan, die altijd wordt afgebeeld met het onderlijf en de hoorns van een bok en een menselijk bovenlichaam. Hij bespeelt een fluit, de panfluit die naar hem vernoemd is. Naast hem zit een figuur met een karaf en wijnbeker in de hand. Dit is de Romeinse god van de wijn, Bacchus. Aan zijn zijde staat een klein figuur met pijl en boog en vleugels op de rug. Het is Cupido die zijn pijl in de wijnbeker probeert te dopen. Boven Cupido staat een figuur met een lier en een graveerpen zijn de handen. Dit zal Febus, ook wel Apollo, de god van onder andere de muziek, zijn.³⁹ Hij was degene die de lier en de dichtkunst aan de mens schonk. Met zijn lier zou hij de goden op de Olympus vermaken.⁴⁰ Links naast hem staat een figuur met een blaasinstrument afgebeeld. Het gedicht bij de titelprent vertelt dat het hier gaat om de krijgstrompet. Het zal hier daarom gaan om de Griekse god van de oorlog Ares. Hij is vooral te herkennen aan zijn helm met helmbos en speelt op zijn trompet de oorlogszangen. Naast Ares staat linksboven een figuur met een luit in zijn ene hand en een brandende fakkel in de andere. Dat zal Hymen zijn, de Griekse god van het huwelijk, die ook in het verklarende gedicht wordt vermeld. Naar hem werden de bruiloftszangen genoemd, waardoor de aanwezigheid van de luit in de hand te verklaren is. Een punt uit het gedicht dat nog niet aan bod is gekomen is de berg die in de linkerbovenhoek staat afgebeeld, de Parnas. Het gaat hier om de Griekse berg Parnassus, het huis van Apollo en de muzen. De vermelding van Parnas in het gedicht op de titelprent is niet de enige aanwijzing dat het hier om deze berg gaat. Boven op de berg staat het vliegende paard Pegasus afgebeeld dat op de berg woonde. De berg wordt vaak als huis van de dichtkunst en literatuur genoemd.

Vervolgens staat op de titelpagina een kleinere afbeelding, die hierna wordt weergegeven. De prent is gesigineerd door G. (Gerard de) Lairese. Op deze afbeelding klimt een persoon tegen een steile rotswand op. De wand is niet begroeid, maar bovenop staat wel een boom. Dezelfde prent blijkt ook in andere uitgaven van het kunstgenootschap te staan.⁴¹ Dit zou betekenen dat de prent de naam van het kunstgenootschap ‘Nil Volentibus Arduum’ weergeeft. De beklimming op de prent kan worden geïnterpreteerd als ‘niets is moeilijk voor hen die willen’.

³⁹ Febus is eigenlijk slechts de god van de zon, terwijl Apollo voor een groter geheel staat. Hij is namelijk de god van het licht, verstand, de kunsten, orakels en de geneeskunst. De Romeinen gaven hem de naam Febus Apollo, de stralende Apollo. Bron: Grote Winkler Prins Encyclopedie in 25 delen: deel 2 ‘Apollo’, Amsterdam: Elsevier (1979-1984) achtste druk, p. 329.

⁴⁰ Cavendish (1991), p. 125-6.

⁴¹ De prent staat ook in uitgaven als *Loon na Werk* (1709) en *De Belachchelyke Serenade* (1712) van Ysbrand Vincent en *Het Gewdongene Huuwelyk* (1682) van Thomas Arendsz.

Figuur 7: Prent 'Nil Volentibus Arduum'

Dat de bovengenoemde prent gemaakt is door Gerard de Lairesse is niet toevallig. De Lairesse blijkt in aanraking te zijn gekomen met Nil Volentibus Arduum en dat niet alleen, hij blijkt tevens verbonden met het genootschap.⁴² Vanaf 1676 vergaderde het genootschap bij De Lairesse thuis. Dat de prent in meerdere liedboeken voorkomt, zal betekenen dat Gerard de Lairesse de afbeelding speciaal voor het genootschap heeft gemaakt.

Opvallend is dat in de uitgave van Pels, in tegenstelling tot de uitgaven van andere toneelstukken die hiervoor bekeken zijn, wél muziek is weergegeven. De uitgave van Pels' liederen, voorzien van muziek, was voor het kunstgenootschap kennelijk een goede gelegenheid de liederen die in de toneelstukken zonder muziek waren gepubliceerd, nu met muzieknotatie uit te geven. De leden van Nil schrijven in de voorrede dat zij als reactie op de 'valse' nadrukken een nauwkeurige en aangename uitgave hebben gemaakt. Het aangename aspect uit zich in een mooi uitgegeven liedboek vol muzieknotatie en mooie prenten ter versiering. Deze prenten zijn, ondanks dat in de voorrede werd aangekondigd dat zij ieder stuk met een titelprent hebben voorzien, echter alleen aanwezig aan het begin van het liedboek, want bij de liederen staan geen tekeningen of andere versiersels afgebeeld. Het lettertype in de *Mengelzangen* (1717) is eenvoudig en duidelijk te lezen en er zijn geen sierletters

⁴² Snoep (1970), pp. 177.

gebruikt. Toch is de uitgave met zorg tot stand gekomen. De liefhebbers van dergelijke liedboeken zullen dit dan ook zeker waarderen, zoals in het figuur hieronder te lezen is.

**ietsbéters zou kunnen afvórderen. Hier toe
zyn wy niet alleen genoopt door liefde
tót de kunst, maar ook door weêrzin in het
zien der valsche naadrukken, t' elkens door
baatzuchtige Ménschen den luiden in de
handen gestookt, om ons goed oogmêrk
te dwarsboomen; die wy oordeelden niet
béter als door een naauwkeurigen, en aan-
genaamen hêrdruk te zullen overwinnen,
gelyk wy meenen dat alle kénners en lief-
hebbers dit bestaan zullen goed keuren.**

Figuur 8: Andries Pels, *Mengelzangen* (1717), fragment uit voorrede

Uit dit fragment blijkt dus nog eens dat de leden van Nil met deze verzorgde uitgave van de *Mengelzangen* (1717) een statement verwachtten te kunnen maken tegen alle nadrukken.

2.2 Wat voor liederen komen er in dit liedboek voor?

In de *Mengelzangen* staan liederen voor allerlei gelegenheden. In het eerste deel staan voornamelijk wereldlijke liederen als minnelieder en drinklied. Als we nauwkeuriger kijken blijken er nog meer soorten liederen in het liedboek aanwezig te zijn. Het boek bevat liefdesklachten, vermaanliederen, bespiegelende liederen, afscheidslieder, verjaardagsliederen, bruiloftslieder, vaderlandse liederen, loflieder en ga zo maar voort. Met een liedboek dat zoveel verschillende liederen bevat, is de titel *Mengelzangen* dus zeker op zijn plaats. Het eerste deel wordt besloten met een uitbreiding van een psalm. Dit is het enige lied met geestelijke achtergrond.

Het tweede deel van de *Mengelzangen* begint op zijn beurt met een uitbreiding van een psalm. Ook in dit deel is dit het enige geestelijke lied. De liederen die hierna volgen zijn te groeperen als bespiegelende liederen over de liefde, klaagliederen, liefdesklachten en een heleboel toneellieder. Deze toneellieder zijn, zoals in het vorige hoofdstuk al duidelijk werd, afkomstig van treur- en blijspelen van de leden van 'Nil volentibus arduum'. Allerlei liederen van hen zijn in deze bundel

overgenomen en ook hier gaat het dus, net als in het eerste deel, om een mengelmoes. Voor ieder wat wils. Dat het iets genuanceerder zal hebben gelegen, daar ga ik in de volgende paragraaf op in.

2.3 Voor welke doelgroep is dit liedboek uitgegeven?

Elk liedboek heeft zijn eigen publiek: waar het ene bedoeld is als volksvermaak, kan een ander voor meer ontwikkelder of juist geestelijker publiek en dus meer onderwijzend zijn bedoeld. De inhoud van het liedboek kan al een richting aangeven voor wie het bestemd was. In de *Mengelzangen* (1717) staan, zoals ik al schreef, liederen voor allerlei gelegenheden. In het eerste deel staan vooral minneliederen en drinkliederen. Het tweede deel van de *Mengelzangen* bevat weer allerlei verschillende liederen, voornamelijk afkomstig van het toneel.

Dat er zoveel verschillende typen liederen in dit liedboek staat, betekent dat het waarschijnlijk een divers publiek aansprak. Waar de minne- en drinkliederen vooral de jeugd zullen aanspreken, doen de toneelliederen dit meer bij het schouwburgpubliek. In de voorrede wordt helaas niet gesproken over een bepaald publiek. Wel schrijven zij dat “alle kénners en liefhebbers dit bestaan zullen goed keuren”.⁴³ Hieruit zou opgemaakt kunnen worden dat deze uitgave vooral voor kenners en liefhebbers bedoeld was. Duidelijk is in ieder geval wel dat er van een publiek met een literaire en muzikale ontwikkeling wordt uitgegaan. Niet iedereen kon immers het notenschrift lezen.

Samengevat lijkt de *Mengelzangen* zich vooral te richten op hoger opgeleide jonge mensen en geïnteresseerden in toneel. Niet alleen was het kunnen noten lezen een vereiste, maar ook een zekere literaire ontwikkeling.

⁴³ Pels (1717), voorrede.

3. Wat was de populariteit van de liederen?

Om de populariteit van de *Mengelzangen* te kunnen bepalen zal ik moeten kijken naar de aanwezigheid van liederen met dezelfde tekst en liederen op dezelfde melodie in andere bronnen. Hiervoor zal ik gebruik maken van de documentatie in de Nederlandse Liederencbank. In dit hoofdstuk zal ik eerst het voorkomen van de liedteksten bekijken, waarna ik over zal gaan op het voorkomen van de melodieën als wijsaanduiding van andere liederen. In deze paragrafen zal ik alleen de liedteksten en melodieën behandelen die twee keer of vaker voorkomen. Tot slot hoop ik iets te kunnen zeggen over de mate van populariteit.

Omdat de eerste 73 liederen van de *Mengelzangen* (1717), dat wil zeggen het eerste deel van het liedboek, ook al in 1684 in *Minneliederenc en mengelzangen* zijn verschenen, zal ik voor de populariteit van zowel de liedtekst als melodie van deze 73 liederen uitgaan van de eerdere uitgave uit 1684. Deze liederen waren immers al uitgegeven vóór 1717 en konden dus al eerder bekendheid genieten, waardoor het logisch is om voor deze liederen uit te gaan van de eerdere uitgave van dit liedboek.

3.1 Hoe vaak komen de liedteksten voor in latere werken?

In deze paragraaf zal ik mij richten op de populariteit van de liedteksten in dit liedboek. Ik zal nagaan of de liedteksten van de liederen in de *Mengelzangen* ook in andere liedboeken te vinden zijn en zo ja, welke liedboeken dit zijn. Aan de hand hiervan hoop ik na te kunnen gaan of de liederen uit Pels' liedboek zijn overgenomen in andere liedboeken en of zij dus populair waren.

Eerste deel

De liedtekst van het eerste lied uit de *Mengelzangen*, 'k Weet niet waar ik my bérgen zal' (1), komt tweemaal voor in de liederencbank, waarvan één het lied in de *Mengelzangen* zelf is. De eerste keer dat de tekst van het lied voorkomt is in dit liedboek. De latere versie staat in *Den Hollandszen Praat-Vaars Nieuwjaars-Gift* uit ca. 1745-1750 en de maker van dat liedboek zal het eerste dus gekend en overgenomen hebben.

Het volgende lied waarvan de tekst vaker voorkomt, is het lied 'O doelwit van myn Min' (4). Dezelfde liedtekst blijkt tevens voor te komen in het *Thirsis Minnewit* uit 1708. Dit liedboek is van vroeger datum dan de tweede uitgave van *Mengelzangen* uit 1717, maar hier is het eerdergenoemde van toepassing. Het lied was ook al in 1684 uitgegeven in *Minneliederenc en mengelzangen* en daarom zal de maker van het *Thirsis Minnewit* het lied dus al hebben gekend. Het is dus eigenlijk met een hoge mate van waarschijnlijkheid te zeggen dat de maker van het *Thirsis Minnewit* het lied uit de uitgave van Pels uit 1684 heeft overgenomen.

Ook de tekst van ‘Wat moogt gy meer myn hart ontfonken’ (10) komt vaker voor dan alleen in de *Mengelzangen*. Het lied is overgenomen in het liedboek *Zanggodin aan 't Y* uit ca. 1755.

Het eerste lied dat daarna vaker ook buiten dit liedboek voorkomt, is het lied ‘Gy ziet vrolyk de harten in pyn’ (14). De tekst komt in totaal vier keer voor, voor het eerst in het blijspel *De Ontdekte Schyndeugd* uit 1687 van Lingelbach, waar alleen de eerste twee regels worden aangehaald. Ook staat het lied in het tweede deel van het *Thirsis Minnewit* uit 1710. Voor alle twee geldt dat zij vóór de uitgave van 1717 gedrukt zijn, maar na 1684; de makers van deze boeken zullen daarom de eerste uitgave van Pels’ liedboek hebben gekend. De laatste keer waarvan het bekend is dat de liedtekst van ‘Gy ziet vrolyk de harten pyn’ is overgenomen, is in het liedboek *Zanggodin* uit ca. 1755, dat al eerder genoemd werd.

In het laatstgenoemde liedboek komt ook het lied ‘’t Vermaak van u te zien’ (16) voor. De *Zanggodin* uit ca. 1755 opent er zelfs mee. Het direct daaropvolgende lied in de *Mengelzangen*, ‘De Schoone die ‘k héb uitgeleezen’ (17), is ook in een later liedboek overgenomen. Dit keer in *Den Hollandszen Praat-Vaars Nieuwjaars-Gift* uit ca. 1745-1750. Hierna volgt een groep liederen waarvan de tekst niet vaker voorkomt in andere liedboeken. De tekst van ‘Is dan de Liefde schande?’ (28) komt pas weer vaker voor. Het lied is overgenomen in *Thirsis Minnewit* uit 1708 en *Den Hollandszen Praat-Vaars Nieuwjaars-Gift* uit ca. 1745-1750. De makers van het *Thirsis Minnewit* (1708) zullen het eerste deel van het liedboek *Minnelieder en mengelzangen* uit 1684 hebben gekend. De maker van het laatste liedboek waarin het lied voorkomt, kan echter zowel de eerste als tweede uitgave van het liedboek op naam van Pels gekend hebben.

Ook de tekst van het lied ‘Als ik myn’ Filis kussen mag’ (32) komt meer dan eens voor. Er zijn in totaal acht liederen met deze tekst bekend. Het lied komt voor in liedboeken als *De Grootte Nieuwe Hollandschen Boots-gesel* dat rond 1700 werd uitgebracht, het *Thirsis Minnewit* uit 1708, *De nieuwe vermaaklyke gaare-keuken* uit 1746-1647. Ook komt het lied nog twee keer voor in liedboeken uit de negentiende en begin twintigste eeuw. Het gaat hier om verzamelbundels van Nederlandse liederen, samengesteld door Johannes van Vloten (1818-1883), taal- en letterkundige en verzamelaar van Nederlandse liederen, en door Florimond van Duyse (1843-1910), een Vlaamse musicus en dichter.⁴⁴ Het lied is opgenomen in de bundel *Nederlandsch Liedboek* van Van Vloten uit 1850 en later ook in *Het oude Nederlandsche lied* van Van Duyse (1903-1908). Dat ‘Als ik myn Filis’ kussen mag’ naast het vele voorkomen ook nog in verzamelbundels van geleerden voorkomt, geeft aan dat het lied niet alleen populair is geweest, maar dat de genoemde geleerden het ook een interessant lied vonden. Wat opvallend is, is dat de Nederlandse Liederbank op grond van Van Duyse meldt dat ‘Als ik myn Anna [in plaats van Filis] kussen mag’ een liefdeslied is uit de postuum verschenen bundel *Mengel-*

⁴⁴ Laan (1952), p. 132.

poëzy (1724) van Thomas Arendsz, terwijl het lied in het liedboek op naam van Pels al vele jaren eerder was verschenen.

Het volgende lied dat meerdere keren voorkomt is ‘Myn lief schynt my te haaten’ (47). Het lied komt eveneens voor in *De Grootte Nieuwe Hollandschen Boots-gesel* uit circa 1700 en het *Thirsis Minnewit* uit 1708. Ook is het lied in de negentiende eeuw nog opgenomen in een verzamelbundel door een geleerde. Het gaat hier om de postuum uitgegeven bundel *Oude Vlaemsche liederen* van de Vlaamse schrijver en verzamelaar Jan Frans Willems (1793-1846) uit 1848. Het is enigszins opvallend het lied ruim 130 jaar na de laatste druk in 1717 weer uitgegeven werd, maar omdat het hier om een verzamelbundel gaat van een kenner hoeft dit niet de populariteit van dit lied te benadrukken.

Ook het lied ‘Ons Admiraal is wêêr uit Zeê’ (50) staat nog in een ander liedboek dan de *Mengelzangen*, namelijk in *Van varen en van vechten* van Scheurleer uit 1914. Dit is echter net als bij het bovenstaand lied het geval was, weer een verzamelbundel van een kenner. Het voorkomen hierin geeft enkel en alleen aan dat de Nederlandse musicoloog Daniël François Scheurleer (1855-1927) het lied kende en het vanwege het zeemansthema van het lied in zijn bundel heeft opgenomen.⁴⁵ Het lied is buiten deze herdruk waarschijnlijk niet bekend geweest, aangezien er dan vroegere herdrukken bekend zouden moeten zijn geweest.

Ook ‘Aanhoort tóch, Vrienden al' te gaa'r’ (getiteld “De versierde vlieger”) (52) komt in meerdere, in totaal zeven, liedboeken voor. Het is een politiek lied dat over de oorlog met Frankrijk (1672-1678) gaat. De eerste verschijning van het lied is in *Het Oudt Haerlems Liedt-Boeck* dat omstreeks 1680 werd uitgebracht, mogelijk nog voor het eerste deel van de *Mengelzangen* dus. Een precies jaartal is helaas niet bekend. Naast de *Mengelzangen* staat het lied ook in *De Vermakelijcke Buys-Man* uit 1694, *Nieuw vermeerdert konincklijk lied-boeck* uit 1694, *De oprechte Santvoorder speel-wagen* uit 1730, *De nieuwe vermaaklyke gaare-keuken* uit 1746 en in *De Lustige Jager* 1863. Dit laatste liedboek staat ondanks de late datum nog in de traditie van volkse liedboekjes. Dit blijkt uit de uitgever, G. van der Linden uit de Jordaan, die veel populair drukwerk uitgaf. Ook ontbreekt er een inleiding over het doel van de verzameling. Wat opmerkelijk aan dit lied van Pels is, is dat het in heel andere bundels voorkomt dan de bundels die we tot nu toe tegen zijn gekomen; dat is wellicht omdat het zo'n uitgesproken politiek karakter heeft.

Het lied dat volgt, ‘Het zoetst vermaak van 't lieve leeven’ (53), komt nog één andere keer voor, namelijk in het kluchtspel *De Belachchelyke Serenade* van Ysbrand Vincent uit 1712. Vincent zal het lied uit de *Minnelieder en mengelzangen* van Pels uit 1684 kennen. Het lied heeft hierin de vrijwel overeenkomende beginregel ‘Het zoet vermaak van ‘t lieve leeven’.⁴⁶

⁴⁵ Hul (1979).

⁴⁶ Pels (1684), p.94.

Ook ‘k Laat Louis zyn’ Franschen Wyn’ (55) komt meerdere keren voor. De eerste keer staat het lied in *Het Haerlems Leeuwerckje* uit 1672, een liedboek bestaande uit een verzameling van ‘veel aardigen nieuwe liedekens’. Het lied is een politiek lied en heeft, net als lied 52, betrekking op het rampjaar 1672 waarin Lodewijk XIV de Republiek binnenviel. Het lied is dus in dit liedboek uitgegeven nog vóór de eerste uitgave van Pels’ *Minnelieder en mengelzangen* van 1684. Ook is het lied opgenomen in het al eerder genoemde het kluchtspel *De Belachchelyke Serenade* van Ysbrand Vincent uit 1712. Vervolgens is het lied 200 jaar later pas weer uitgegeven in de verzamelbundel *Nederlandsch volksliederenboek* van de musicus en muziekcriticus Daniël de Lange (1841-1918) in 1913.

Daarna volgt het lied ‘Kom laat ons vrolyk zyn’ (57). Dit lied is nog in één ander liedboek te vinden, namelijk *'t Groot Hoorns, Enkhuyzer, Alkmaarder, Edammer en Purmerender Liede-Boek* uit 1762. Dit is de enige keer dat het lied naast de *Mengelzangen* voorkomt.

Het volgende lied dat in meerdere liedboeken voorkomt is ‘Ik geef de Min den zak’ (59). Het lied is tweemaal gepubliceerd in werken van andere Nil-leden. Het lied kwam in 1680 voor in het blijspel *Fielebout* van Lodewijk Meyer en werd ook nog in 1712 in *De Belachchelyke Serenade* van Ysbrand Vincent gepubliceerd. Daarna is het te vinden in *'t Groot Hoorns, Enkhuyzer, Alkmaarder, Edammer en Purmerender Liede-Boek* uit 1762. Ondanks dat het lied vooral populair leek te zijn onder Nil-leden, is het dus wel degelijk bij anderen, zoals de uitgevers van het laatstgenoemde liedboek, bekend geweest. De tegenzang op dit lied ‘Ik geef den Wyn den zak’ (60) komt ook in het laatstgenoemde liedboek uit 1762 voor. Dit is echter naast de *Mengelzangen* de enige keer dat het lied voorkomt en het tegenlied is dus minder bekend geweest dan het origineel.

Het lied ‘Verstand, waar is uw’ trouw gebleeven?’ (64) komt nog één andere keer voor. Het lied staat dit maal in *Den Hollandszen Praat-Vaars* uit ca. 1745-1750.

Tweede deel

Na een reeks van liederen die allemaal niet elders voorkomen (65-92), staat pas weer ‘Zie na omlaag uit uwen troon’ (93) in een ander liedboek. Het blijkt al in 1679 in het *Voor- en Naspel* bij het blijspel *De Malle Wedding, of Gierige Geeraard* van Lodewijk Meyer voor te komen. Dit is een van de liederen die van de Nil-leden is overgenomen om de *Mengelzangen* aan te vullen. Hierna is de liedtekst niet meer gebruikt, dus de bekendheid heeft niet veel verder dan het kunstgenootschap bereikt. Hierna volgt het lied ‘Jupyn, wy zyn bereid’ (94) dat eveneens een enkele andere keer voorkomt. Dit lied komt net als het vorige voor in het *Voor- en Naspel* uit 1679 van Meyer.

Na de twee liederen van Meyer staan enkele liederen van Thomas Arendsz. De liederen ‘Wie durft den grootsten Koning térgen’ (95), ‘Laat ons den grooten Koning looven’ (96) en ‘Laat ons met blyde klanken’ (97) komen oorspronkelijk uit *De Krooninge van haare Majesteiten Wilhem [sic] Hendrik en Maria Stuart* uit 1689 van Arendsz. Na de publicatie in 1717 zijn zij echter niet meer overgenomen,

waardoor de populariteit niet groot geweest zal zijn. Dit kan echter ook liggen aan het feit dat de liederen bedoeld waren voor het toneelstuk over de kroning van koning Willem III en zijn vrouw, koningin Maria II, in 1689 en de liederen daarna minder actueel werden.

Ook het lied ‘Zoet vermaak van onze jeugd’ (103) lijkt nog een andere keer voor te komen. Het blijkt echter dat het lied in de *Mengelzangen* nog een keer voorkomt (106). Naast dit liedboek komt het lied niet vaker voor.

Tot slot volgen enkele liederen die ook in *De Belachchelyke Serenade* van Vincent uit 1712 voorkomen. Het gaat hier om de ‘Belle Ange m’Amour’ (107). Ook ‘Och Jaatje lief, myn waardste schat’ (109a) komt in dit kluchtspel voor. Na de verschijning van de *Mengelzangen* zijn ze echter niet meer overgenomen.

Uit deze paragraaf blijkt dat er wel degelijk liederen van Pels zijn die erg populair zijn geweest. Ook zijn er enkele van Pels’ liederen heruitgegeven door geleerden in latere verzamelbundels. Waar het overgrote deel van de liederen die meerdere keren te vinden zijn maar twee keer voorkomen, zijn er zeven liederen in het hele liedboek die vaker zijn verschenen. Het gaat hier om de liederen ‘Gy ziet vrolyk de harten in pyn’ (14), ‘Is dan de Liefde schande?’ (28), ‘Als ik myn’ Filis kussen mag’ (32), ‘Myn Lief schynt my te haaten’ (47), ‘Aanhoort tóch, Vrienden al te gaar’ (52), ‘’k Laat Louis zyn’ Franschen Wyn’ (55) en ‘Ik geef de Min den zak’ (59). De liederen 32 en 52 zijn hiervan duidelijk het populairst, met respectievelijk een voorkomen van acht en zeven maal. Wat ook opvalt aan de eerdere opsomming is dat alle liederen die vaker dan twee keer voorkomen allemaal in het eerste deel van de *Mengelzangen* staan.

Nr	Lied	Aantal concordanties
14	Gy ziet vrolyk de harten in pyn	3
28	Is dan de Liefde schande?	2
32	Als ik myn’ Filis kussen mag	7
47	Myn Lief schynt my te haaten	3
52	Aanhoort tóch, Vrienden al te gaar	6
55	’k Laat Louis zyn’ Franschen Wyn	3
59	Ik geef de Min den zak	3

Figuur 9: Lieder met hoogste aantal concordanties.

3.2 Hoe vaak wordt in andere liederen naar Pels' liederen verwezen als wijsaanduiding?

Naast het voorkomen van de liedteksten kan ook het gebruik van de beginregel als wijsaanduiding in latere bronnen veel vertellen over de populariteit van de liederen. Ik zal daarom in deze paragraaf kijken naar welke melodie er gebruikt is, hoe vaak deze melodie voorkomt en of het als wijsaanduiding bij andere liederen is aangegeven. Dit laatste kan ons veel vertellen over de bekendheid van een lied. Ook voor deze paragraaf zal ik gebruik maken van documentatie van de Nederlandse Liederbank.

Al gelijk bij het eerste lied, 'k Weet niet waar ik my bérgen zal' (1), zijn er zeven liederen die naar dit lied verwijzen in hun wijsaanduiding. De eerste keer dat deze beginregel als wijsaanduiding wordt gegeven, is in 1679 bij een lied van mede Nil-lid Lodewijk Meyer: 'Zie na om laag uit uwen troon' uit diens *Voor- en naspel van Gierige Geraard*. Het lied van Pels in de *Mengelzangen*, ook al gedrukt in het eerste deel in 1684, is echter het eerste lied met deze beginregel. De uitgaven vóór 1717 waarin het lied als wijsaanduiding voorkomt kunnen dus afkomstig zijn van de eerste druk van de *mengelzangen*, de *Minnelieder en mengelzangen* (1684). Problematisch is hier echter de uitgave van Meyer. Deze stamt uit 1679 en is dus van vóór de uitgave van 1684. Een verklaring zou kunnen zijn dat Pels en Meyer Nil-collega's zijn en dat Pels het lied al ruim voor 1684 had geschreven en wel in of voor 1679 en dat Meyer op deze manier al kennis had van het lied. De melodie van het lied wordt ook nog genoemd in het tweede deel van *Mengelzangen* (1717), waar Meyers lied 'Zie na om laag uit uwen troon' als nr. 93 is opgenomen. Ook hier heeft dat 'k Weet niet waar ik my bérgen zal' als wijsaanduiding.

Daarna volgt 'Wéch dulle minnegloed' (2), waarbij de twee uitgaven waarin dit lied als wijsaanduiding wordt aangegeven van vóór 1717 afkomstig zijn. Wat betreft jaartallen is dit lied in de *Mengelzangen* het laatste van de drie liederen op de melodie 'Wech dulle minnegloed'. Vanwege de eerste uitgave van de *Minnelieder en mengelzangen* in 1684 is dit echter geen probleem. De eerste keer dat de beginregel als wijsaanduiding voorkomt dateert uit 1686 in een geestelijke liedbundel van Mattheus Gargon. Gargon zal de eerste druk van de *mengelzangen* uit 1684 gekend hebben. In dezelfde bundel van Gargon is ook Pels' lied 'Ach! Was ik blind' (3) als wijsaanduiding gebruikt; zo ook in een bundel van D. Montanus (ca. 1720).

De melodie van 'O doelwit van myn Min, / O oorzaak van myn klaagen!' (4) is maar liefst veertien keer aangegeven als wijsaanduiding. De melodie is afkomstig van 'Que ces lieux ont d'attraits' uit *Isis* (1677) van Lully. Het eerste voorkomen van 'O doelwit van myn Min' als wijsaanduiding is in 1679 bij een lied van Meyer, wederom uit het *Voor- en naspel van Gierige Geraard*: 'Jupyn, wy zyn bereid'. Waarschijnlijk kende Meyer het lied van Pels op de melodie van Lully en heeft hij het, ondanks dat dit toen nog niet was uitgegeven, als melodie gebruikt. Ook in de *Mengelzangen* (1717) is Meyers lied opgenomen, waar het nog steeds als wijsaanduiding 'O doelwit van myn Min' heeft. Wat

opvalt is dat de melodie aan het eind van de achttiende eeuw en dus jaren later nog voorkomt.⁴⁷ Pels' lied en zijn melodie moeten dus redelijk bekend zijn geweest, aangezien Pels' lied veertien keer als wijsaanduiding is aangegeven en Lully's melodie daarnaast nog eens zeven keer met andere aanduidingen wordt genoemd. Tenslotte is er ook nog één initiële ontlening aan de melodie, namelijk in de *Zegepraal der goddelyke liefde* van Hoogstraten (1709), het geestelijke lied 'O Doelwit van myn min! / O troost in al myn plagen!'

Na het vele voorkomen van de vorige melodie, komt de melodie van 'Als ge ons weet te martelen' (5) slechts tweemaal voor. Het gaat hier echter om twee liederen die van Pels zelf afkomstig zijn, namelijk ook het lied 'Harten veroveren'⁴⁸ (7), dus hierbuiten is de melodie van het lied weinig bekend geweest.

Het volgende lied 'Silvia, de Hélderinne' (6) heeft vier verschillende liederen die ernaar verwijzen. De eerste keer dat de beginregel als wijsaanduiding genoemd wordt, is in 1686 in het *Nut tyd-verdryv* van Gargon. De eerste keer dat er een lied met deze beginregel voorkomt is in de *Mengelzangen* van Pels in 1717. Ook hier zullen de eerdere voorkomens refereren naar het lied van Pels in de eerdere uitgave van 1684. Na 1717 wordt het lied nog tweemaal als melodie aangegeven, in 1720 en 1750.⁴⁹ Het lied genoot ook later dus nog enige bekendheid.

Als we met het eerder genoemde 'Harten veroveren' (7) verdergaan worden in de Nederlandse Liederbank twee melodieën gegeven. Een van deze melodieën komt echter overeen met de beginregel van dit lied. Deze melodie kent vijftien verschillende liederen, waarvan er slechts een lied 'Harten veroveren' daadwerkelijk als wijsaanduiding heeft. Het gaat hier ook nog eens om een lied van Pels zelf, dus al lijkt het lied op het eerste gezicht een populaire melodie te hebben, valt dit erg tegen. De standaardnaam komt voor het eerst voor in 1686 in een werk van Ringers, die de eerste uitgave van de *mengelzangen* in 1684 waarschijnlijk ook gekend zal hebben.⁵⁰

Het lied 'Gódd'lyk ontzag, dat onze stoutste doet beeven' (9) kent vijf liederen op de melodie van 'Goddelijk ontzag'. Hiervan wordt in 1686 de melodie voor het eerst als wijsaanduiding gegeven. Het gaat hier om een lied uit de al eerder genoemde bundel *Nut tyd-verdryv* van Gargon uit 1686, die de eerste uitgave van de *Mengelzangen* van Pels gekend moet hebben. Na de uitgave uit 1717 komt de melodie nog tweemaal voor, namelijk in de *Zedenzangen* van Tuinman (1720) en het *Het nieuwe vermakelyke Thirsis Minnewit* uit 1731.

⁴⁷ In 'Het volkslied onder de Brabantsche omwenteling van 1789' van J. Grietens en E de Goeyse uit 1789, gedrukt in Leuven (1940), maar lijkt wel degelijk uit eind achttiende eeuw afkomstig te zijn.

⁴⁸ De liederenbank geeft echter twee opties voor de melodie, waarvan de hier genoemde foutief zou zijn.

⁴⁹ In *Beginzel van Hemelwerk* van Tuinman, Leiden: Joh. Arnold (1720) en *Kruistriomf en gezangen* van Vollenhove, Den Haag: Mattheus Gaillard (1750).

⁵⁰ In *Stichtelijk sang-prieel, belommerd met het Hooge lied Salomons, ende andere heilige gesangen* van Vitus Ringers, Franeker: Hans Gyselaar (1686).

Na een aantal liederen waarvan de melodie niet of nauwelijks bekend is geweest, volgt het lied ‘Gy ziet vrolyk de harten in pyn’ (14) met als wijsaanduiding ‘Gij ziet vrolijk’. Er zijn vijf andere liederen of instrumentale muziekstukjes bekend op deze melodie. Het eerste is al afkomstig uit 1674, een lied uit het toneelstuk *Krispyn Muzikant* van Pieter de la Croix. De laatste keer dat de melodie voor een ander lied wordt gebruikt is in 1738, in Jan van Elslands *Gezangen*. Slechts een van deze liederen gebruikt het lied echter als (tweede) wijsaanduiding: Jan van Hoogstratens ‘Lente! heuchlijkste tijd van het jaar!’ (1708). Bij Van Elsland en in instrumentale bronnen wordt de melodie ‘Menuet’ genoemd.

Het lied ‘Hélaas! Klimeene, ik zag uwe oogen’ (15) kent 33 liederen op de melodie waarop het lied is geschreven, namelijk ‘Ballet van de graaf van Monterey’. De melodie is dus populair geweest. Het gaat hier echter niet om een melodie die van Pels afkomstig zou kunnen zijn, waardoor ik hier niet verder op in zal gaan. Wel wordt twee keer het lied van Pels als wijsaanduiding aangegeven. Het gaat hier om een lied in *De Zedelyke en Stichtelyke Gezangen* van Luiken uit 1709 en een lied in de *Zegepraal der goddelyke liefde* van Hoogstraten, eveneens uit 1709.

Op de melodie van het lied ‘’t Vermaak van u te zien’ (16) zijn twee liederen bekend, waarvan het eerste pas afkomstig is uit 1708.⁵¹ Na de *Mengelzangen* uit 1717 wordt het lied nog eenmaal als wijsaanduiding aangegeven, namelijk in het *Beginzel van Hemelwerk* van Tuinman (1720).

Ook naar het lied ‘De Schoone die ‘k heb uitgelezen’ (17) wordt in wijsaanduidingen verwezen. Er zijn totaal drie liederen bekend met deze wijsaanduiding. De eerste keer dat de melodie voorkomt is in 1720 in *Beginzel van Hemelwerk* van Tuinman, tweemaal zelfs.⁵² Daarnaast wordt de melodie ook als wijsaanduiding gegeven in *Den Hollandszen Praat-Vaars Nieuwjaars-Gift* (ca. 1745-1750).

Het lied ‘Délfina, Lief, ei, laat uw straffe’ (22) is geschreven op de melodie ‘Houd Charon houd’, waarop acht verschillende liederen zijn geschreven. Het lied van Pels komt zelf drie keer voor als wijsaanduiding. De eerste keer dat naar het lied wordt verwezen is in 1671 in de bundel *Duytse Lier* van Jan Luyken. Daarnaast komt het lied als wijsaanduiding voor in *Nut tyd-verdryv* van Gargon uit 1686 en in de *Zegepraal der goddelyke liefde* van Hoogstraten uit 1709. Het is opvallend dat al ruim tien jaar voor de eerste uitgave van dit liedboek van Pels is verwezen naar het lied. De bundel van Luyken is zijn debuut met gedichten die hij zelf heeft geschreven. Luyken zou daarom het werk van Pels al moeten hebben gekend lang voordat het liedboek werd uitgegeven.

Het lied wordt gevolgd door ‘O klein Béngeltje, schiet tóch myn Engeltje’ (23) dat is geschreven op de melodie van een lied dat we al eerder in deze bundel tegenkwamen. Het gaat hier namelijk om het lied

⁵¹ Het gaat hier om de *Zedezangen en stichtelijke liederen* van G. Han en J. van Hoogstraten, Gouda (1708).

⁵² Tuinman, ‘De jongheids tyd dient waargenomen’ en ‘Die met het pek veel wil verkeerren’, in *Beginzel van Hemelwerk*, Leiden: Joh. Arnold (1720), p.26 en p. 199.

‘Harten verooveren’, waar vijftien liederen op de melodie geschreven zijn. Het lied van Pels wordt bij andere liederen echter niet als wijsaanduiding aangegeven.

Het lied ‘Zo wreed kan geen Schoone weezen’ (25) is geschreven op de melodie van een Menuet uit het ballet *Atys* van Jean-Baptiste Lully (première in 1676). Het lied van Pels wordt verder niet gebruikt als wijsaanduiding. Hetzelfde geldt voor het daaropvolgende lied, ‘Lief, is er uw hartje niet teder?’ (26). Alleen is dit lied geschreven op een andere melodie van Lully, namelijk een uit *Bellerophon* (1679).

Het lied ‘Schoon duizend Elénden zich ankerden binnen’ (27) kent veel andere liederen die op dezelfde melodie zijn geschreven, maar geen van deze liederen verwijst naar de wijsaanduiding van dit lied van Pels.

De melodie van het lied ‘Is dan de Liefde schande?’ (28) is eenmaal gebruikt als wijsaanduiding. In het liedboek *Het Hernhutsche Nachtegaaltje* uit 1757 wordt verwezen naar de melodie van het lied van Pels.

De gelijknamige melodie van het lied ‘Myn ziel, zo u de Min krygt immer onderhanden’ (29) komt acht keer voor als wijsaanduiding van andere liederen. De eerste keer dat naar de melodie verwezen wordt, is in het liedboek *Nut tyd-verdryv* van Gargon uit 1686. De volgende keer dat de melodie voorkomt is in de *Mengelzangen* (1717) bij het lied van Pels zelf. Hierna volgen nog zeven liederen uit de periode tussen 1717 en 1750 waarbij gebruikt wordt gemaakt van dezelfde melodie. Het gaat hier om liedboeken als het *Het nieuwe vermakelyke Thirsis Minnewit* (1731) en Vollenhove’s *Kruistriomf en gezangen* (1750), maar ook niet eerder genoemde liedboeken als *Het Dagelijks Leeven Van een Wel-gesteld Christen* van D. Montanus (1720) en het tweede deel van *Apollo's Kermis-Gift* (ca. 1750). Het lied van Pels genoot dus bekendheid in verschillende kringen.

Pels’ lied ‘Als ik myn Filis kussen mag’ (32) op de wijs ‘Ons Speeljagt reeds al vaardig leit’ kent 29 liederen die dit lied als wijsaanduiding hebben. De eerste keer dat het lied als wijsaanduiding voorkomt is in 1695 in de bundel *Boertige en Ernstige Minnezangen* van Cornelis Sweerts. Vanaf 1710 wordt het lied vaker als wijsaanduiding gegeven, voor het eerst in het *Thirsis Minnewit* (1710). Het liedboek *De vrolyke Zang-Godin* (1713) bevat zelfs meerdere liederen op deze wijs. Er zijn echter nog vele andere liedboeken waarin naar deze melodie wordt verwezen, waaronder *De nieuwe vermaaklyke gaare-keuken* (1746), *Den Hollandszen Praat-Vaars Nieuwjaars-Gift* (ca. 1745-1750), *Het Hollands klein Goudvinkje* (1762) en *Het vrolyk gezelschap op Amstels zangburg* (1780). De auteurs van al deze liederen zullen het lied van Pels hebben gekend, waardoor met stelligheid gezegd kan worden dat het lied van Pels populair moet zijn geweest. Ook verderop in de *Mengelzangen* gebruikt Pels de melodie van het lied. Het gaat hier om ‘Ons Admiraal is wêêr uit Zeê’ (50).

Het volgende lied ‘Droefheid moet ons hart niet raaken’ (33) wordt drie keer aangegeven als wijsaanduiding. Het gaat hier om liederen in drie liedboeken die al eerder in deze paragraaf werden genoemd, namelijk *Den Hollandszen Praat-Vaars Nieuwjaars-Gift* (1750), *Apollo's Kermis-Gift* (ca. 1750) en *Het vrolyk gezelschap op Amstels zangburg* (1780). De liederen en melodieën van Pels waren blijkbaar geliefd onder de makers van deze liedboeken.

Het lied ‘Verlaatge dus uw' eigen ziel?’ (35) heeft vier liederen waarvan de wijsaanduiding dit lied is. Het eerste staat in de *Zegepraal der goddelyke liefde* van Hoogstraten uit 1709, terwijl de andere allemaal van ná 1717 afkomstig zijn. Hoogstraten zal de uitgave *Minnelieder en mengelzangen* uit 1684 hebben gekend om naar deze melodie te verwijzen. Wat opvalt aan de andere drie liederen is dat zij allemaal in het liedboek *Beginzel van Hemelwerk* van Tuinman (1720) staan. De melodie van Pels was dus kennelijk geliefd bij Tuinman, maar voor de rest valt er weinig over de populariteit van het lied te zeggen omdat het hier maar om twee dichters gaat.

Hierna volgt ‘Lodewyk is jaarig!’ (42), waarvan de melodie waarop het lied geschreven is vaak, namelijk meer dan honderd keer, voorkomt. De melodie was dus populair, maar geen enkele keer wordt naar het lied van Pels verwezen. Dit is te verklaren doordat het lied een gelegenheidsvers voor een jarige peuter is. Dus ook hier kan, ondanks dat de melodie bekend is, niets worden gezegd over de bekendheid van het lied van Pels.

Ook ‘Met alle uw groote magt’ (43c) kent veel liederen op de melodie waarop het geschreven is, vijfenzeventig om precies te zijn, maar geen enkele keer wordt het lied van Pels als wijsaanduiding aangegeven. De melodie waarop het lied is geschreven, ‘Courante la reine’, kwam al in 1642 voor het eerst voor. Het gaat hier niet om een melodie die van Pels afkomstig zou kunnen zijn, waardoor ik hier niet verder op in zal gaan.

De melodie van ‘Myn Lief schynt my te haaten’ (47) komt vijf maal voor, waarvan twee keer als wijsaanduiding. De eerste keer dat de melodie wordt aangehaald is in het *Thirsis Minnewit* (1708). Ook komt de melodie twee keer voor in een ander liedboek dat al eerder genoemd is, namelijk het tweede deel van *Apollo's Kermis-Gift* (ca. 1750). Het lied komt dus alleen voor als wijsaanduiding in twee liedboeken die al eerder in deze paragraaf genoemd werden.

Het lied ‘Néderland waar is de roem gebleven’ (48) maakt gebruik van de melodie ‘Zoete engelin mijn uitverkorene’, een lied dat voor het eerst wordt genoemd rond 1672. Ook bij de liederen op dezelfde melodie wordt geen enkele keer naar de melodie van het lied van Pels verwezen, dus hier kan niets worden gezegd over de bekendheid van het lied van Pels. Ditzelfde geldt voor enkele liederen die daarna volgen. ‘Aanhoort tóch, Vrienden al te gaar’ (52), ‘Het zoetst vermaak van 't lieve leeven’(53) en ‘'k Laat Louïs zyn Franschen Wyn’ (55) gaan allemaal op melodieën die niet van Pels afkomstig zijn. Wel zijn er veel wijsaanduidingen in andere bronnen die naar de titel ‘De versierde vlieger’, de

titel van het lied ‘Aanhoort tóch, Vrienden al te gaar’ (52), verwijzen. Deze liederen hebben als wijsaanduiding vaak ‘De Franse Vlieger’. Wanneer men de wijsaanduiding van ‘De Franse Vlieger’ aanhoudt, komt men tot 14 verwijzingen. In *Het Oudt Haerlems Liedt-Boeck* (ca. 1680) komt echter al een lied voor met dezelfde tekst als het lied van Pels, maar zonder deze wijsaanduiding.

Hierna volgt ‘Ik geef de Min den zak’ (59). Dit lied kent drie liederen op dezelfde melodie waarvan de wijsaanduiding als ‘Ik geef den Min den zak’ wordt aangegeven. Eén hiervan is de tegenzang ‘Ik geef den Wyn den zak’ (60). De wijsaanduiding komt het eerst voor, in instrumentale versie, bij Handschrift Petronella de la Court (1674-ca.1690). Ondanks dat het stukje van vóór de eerste uitgave van de mengelzangen in 1684 afkomstig kan zijn, wordt echter al ‘Ick geef de min de Sack’ als wijsaanduiding aangegeven, dus de persoon die het stukje heeft opgeschreven, zou eventueel al een versie van vóór 1684 kunnen hebben gekend. Het lied wordt enkele keren gebruikt in werken van mede Nil-leden Meyer (1680) en Vincent (1712), maar hierbij ontbreekt een wijsaanduiding. De wijsaanduiding van het lied van Pels komt wél voor in de werken *Apollo's Kermis-Gift II* (ca. 1750) en *Apollo's Vastenavond-Gift* (ca. 1750). Naast de tegenzang die Pels zelf al maakte is er nog een initiële ontleening aan het lied te vinden, namelijk ‘k Geef geheel de Min de zak: Janever is mijn Leven’ in *De nieuwe Amsteldamsche buyten-Zingel* (vijfde druk, na 1770) en *De Zingende Koddenaar* uit 1774. De beginregel verschilt dan wel van het origineel, maar het is duidelijk te zien dat het aan het lied van Pels is ontleend, daarom zal ik deze in mijn telling meenemen en kom ik op vijf liederen met dezelfde melodie als ‘Ik geef de Min den zak’ (59).

Het volgende lied ‘Waar mogen de gekken na vraagen?’ (61a) maakt net als het tweede deel van het lied, ‘Hoorentjes zouden u passen’ (61b), gebruik van de melodie ‘Pourquoi n'avoir pas le coeur tendre’. Deze melodie is afkomstig uit de lyrische tragedie *Bellerophon* (1679) van Lully.⁵³ Op de melodie van Lully zijn zeven liederen bekend, waarvan er vier in hun wijsaanduiding naar het lied van Pels verwijzen. Drie van deze liederen hebben als wijsaanduiding ‘Waar mogen de gekken na vraagen?’ en één lied heeft als wijsaanduiding het tweede couplet van het lied, namelijk ‘Horentjes zouden u passen’.⁵⁴ Dit is enigszins opmerkelijk, omdat je zou verwachten dat ze dan naar het begin van een lied verwijzen en niet naar de tweede helft ervan. Aangezien ‘Horentjes zouden u passen’ op dezelfde melodie is geschreven als ‘Waar mogen de gekken na vraagen?’ kunnen deze wijsaanduidingen bij elkaar opgeteld worden.

Daarna volgt het lied ‘Verstand, waar is uw trouw gebleeven?’ (64) uit Lodewijk Meyers *Tieranny van Eigenbaat* (1679). Er zijn acht andere liederen bekend op deze melodie; zeven hebben als wijsaanduiding het lied van Meyer. Waarvan het eerste uit 1686 stamt.⁵⁵ De auteur ervan zal het lied van Meyer uit Pels’ bundel van 1684 hebben gekend, of uit Meyers toneelstuk. De overige

⁵³ De liederenbank geeft deze informatie bij de melodie ‘Pourquoi n'avoir pas le coeur tendre’.

⁵⁴ Het gaat hier om het lied ‘Zotje, wat doe je? Waar ben je?’ uit *Apollo's Kermis-Gift* (1750), p.67.

⁵⁵ Het gaat hier om het lied ‘Ah! Heer, ah wilt my niet begeven’ uit *Nut tyd-verdryv* (1686) van Gargon, p.128.

contrafacten staan in liedboeken als *Lusthof van Christelyke Dank- en Beedezangen* uit 1715, maar ook in liedboeken die al eerder genoemd werden als *Apollo's Kermis-Gift* (1750) en *Het Hernhutsche Nachtegaaltje* (1757).

De melodie van het lied 'De droefheid kan geen plaats meer in myn hart bekomen' (67), ook uit Meyers *Tieranny van Eigenbaat*, komt vier keer voor als wijsaanduiding. De eerste keer dat naar dat lied verwezen wordt is, net als bij het vorige lied, in *Nut tyd-verdryv* van Gargon uit 1686. Ook hier zal Gargon het lied van Meyer uit de uitgave van Pels' *Minneliederen en mengelzangen* uit 1684 hebben gekend, of direct uit Meyers stuk. Na de uitgave van 1717 wordt onder andere in het eerder genoemde *Het nieuwe vermakelyke Thirsis Minnewit* (1731) en *Apollo's Kermis-Gift II* (ca. 1750) gerefereerd aan Meyers lied. Ook komt het als wijsaanduiding voor in de *Mengelzangen* van Van den Burg, uit 1717.

Ook aan de melodie van het lied dat daarop volgt, 'Hei, sa wakker, zyn we vrolyk' (68) wederom uit *Tieranny van Eigenbaat*, wordt na het verschijnen in de *Mengelzangen* (1717) enkele keren gerefereerd. Het gaat hier om het lied met de tekst 'Al wie zich begeeft tot paaren' uit Van den Burgs *Mengelzangen* (1717), dat in twee andere bundels is herdrukt.⁵⁶ Doordat het hier steeds om dezelfde liedtekst gaat, is het moeilijk te beoordelen of het lied van Meyer nou populair was, of het lied 'Al wie zich begeeft tot paaren'.

Naar de melodie van het lied 'Gy die de lucht in holle buizen' (70) uit de *Tieranny van Eigenbaat* wordt driemaal verwezen. De eerste keer dat de melodie als wijsaanduiding wordt aangegeven is in het *Nut tyd-verdryv* van Gargon (1686). Ook wordt het als wijsaanduiding gegeven in de *Mengelzangen* van Van den Burg (1717) en *Het nieuwe vermakelyke Thirsis Minnewit* (1731). Het lied in het laatstgenoemde liedboek heeft echter dezelfde liedtekst als het lied in het werk van Van den Burg. De het lied van Meyer werd dus wel gekend, maar niet per se in grote mate.

Hierna volgen nog enkele liederen op wier melodieën andere liederen bekend, maar die verwijzen niet naar Pels. Het gaat hier om de liederen 'Al 't gekarm aan uw arm' (72), 'Eeuwige Heerscher van Hémel én Aarde' (73), 'Te wreed ontzag, gy dwingt my dan te zwygen' (82) en 'O behaagelyke dagen' (91 en 92). Daarna volgen geen liederen meer waarvan de melodie vaker voorkomt.

Uit deze paragraaf blijkt dat de liederen uit het eerste deel van de *Mengelzangen* bekender zijn geweest dan die uit het tweede deel. Waar in het eerste deel van het liedboek regelmatig meer dan 4 keer (zoals bij de liederen 1, 4, 9, 29, 32 en 52) naar een lied wordt verwezen, komt dit in het tweede deel niet voor. De melodieën van het overgrote deel van de liederen in dit tweede deel komen niet of slechts een keer voor als wijsaanduiding voor een ander lied. De liederen waarvan wel vaker naar hun

⁵⁶ 'Al wie zich begeeft tot paaren' in Burgs' *Mengelzangen* (1717), *Het nieuwe vermakelyke Thirsis Minnewit* (1731) en *De nieuwe vermaaklyke gaare-keuken* (1746).

wijs wordt gerefereerd, staan voornamelijk in het eerste deel. Liedereren waar wat betreft de wijsaanduiding vaker naar wordt verwezen, zijn de liederen ‘k Weet niet waar ik my bérgen zal’ (1), ‘O doelwit van myn Min’ (4), ‘Sylvia, de Hérderinne’ (6), ‘Gódd’lyk ontzag, dat onze stoutste doet beeven’ (9), ‘Myn ziel, zo u de Min krygt immer onderhanden’ (29), ‘Als ik myn Filis kussen mag’ (32), ‘Verlaatge dus uw’ eigen ziel?’ (35), ‘Ik geef de Min den zak’ (59), ‘Waar mogen de gekken na vraagen?’ (61a), ‘Verstand, waar is uw trouw gebleeven?’ (64), ‘De droefheid kan geen plaats meer in myn hart bekomen’ (67), ‘Hei, sa wakker, zyn we vrolyk’ (68) en het lied ‘Gy die lucht in holle buizen’ (70).

Uit deze paragraaf blijkt ook dat er een groep liedboeken is waarin meerdere keren naar de liederen van Pels wordt verwezen. De makers van deze liedboeken waren kennelijk fan van Pels’ werk. Het gaat hier om geestelijke liedboeken als *Zegepraal der goddelyke liefde* (1709) van Hoogstraaten, *Beginzel van Hemelwerk* (1720) van Tuinman en *Den Hollandszen Praat-Vaars Nieuwjaars-Gift* (1750) en wereldlijke liedboeken als *Apollo's Kermis-Gift* (ca. 1750), *Het vrolyk gezelschap op Amstels zangburg* (1780) en *Nut tyd-verdryv* (1686) van Gargon,

3.3 Wat kan er gezegd worden over de populariteit van de liederen?

Uit de voorgaande paragrafen is op te maken dat er enkele liedteksten en melodieën die in het liedboek van Pels voorkomen wel degelijk bekend moeten zijn geweest. In deze paragraaf zal ik uitzoeken hoe bekend de liederen van Pels moeten zijn geweest. Ik kijk hierbij naar de gegevens uit de voorgaande paragrafen. Het voorkomen van de beginregel als wijsaanduiding bij andere liederen kan betekenen dat men de melodie mooi vond, of dat men het een leuk liedje vond. Liedjes die populair waren, zullen daarom vaker overgenomen worden. Uit de aantallen concordanties van de liedteksten komen vooral de liederen ‘Als ik myn Filis kussen mag’ (32) en ‘Aanhoort tóch, Vrienden al te gaar’ (52) als zijnde erg populair naar voren. Uit de wijsaanduidingen die naar liederen uit Pels’ *Mengelzangen* verwijzen zijn dat ‘O doelwit van myn Min’ (4), ‘Als ik myn Filis kussen mag’ (32) en ‘Ik geef de Min den zak’ (59). Dat zal blijken uit onderstaande tabel.

Uit de tabel blijkt overigens ook dat het vaker voorkomen van een liedtekst in andere bronnen niet per se hoeft te betekenen dat er ook vaak in wijsaanduidingen naar verwezen werd. In de onderstaande tabel staat het aantal keer dat een liedtekst buiten de *Mengelzangen* voorkomt, samen met het aantal wijsaanduidingen naar die liedtekst, weergegeven. Hierin heb ik alleen de liederen genomen waarvan één van beide, het voorkomen van de liedtekst of de wijsaanduiding, duidelijk meer verwijzingen heeft dan dat andere liederen in het liedboek hebben.

Lied	Beginregel	Aantal concordanties	Aantal keer als wijsaanduiding	Som
1	'k Weet niet waar ik my bérgen zal	1	7	8
4	O doelwit van myn Min	1	14	15
6	Sylvia, de Hérderinne	0	4	4
9	Gódd'lyk ontzag, dat onze stoutste doet beeven	0	5	5
14	Gy ziet vrolyk de harten pyn	3	0	3
28	Is dan de Liefde schande?	2	1	3
29	Myn ziel, zo u de Min krygt immer onderhanden	0	8	8
32	Als ik myn Filis kussen mag	5	29	34
35	Verlaatge dus uw' eigen ziel?	0	4	4
47	Myn Lief schijnt my te haaten	2	2	4
52	Aanhoort tóch, Vrienden al' te gaar	5	14	19
55	'k Laat Louis zyn Franschen Wyn	2	2	4
59	Ik geef de Min den zak	3	5	8
61a	Waar mogen de gekken na vraagen	0	4	4
64	Verstand, waar is uw trouw gebleeven?	1	7	8
67	De droefheid kan geen plaats meer in myn hart bekomen	0	4	4

Figuur 10: Liederen die opvallen qua concordanties of wijsaanduiding aantal.

Uit deze tabel valt op te maken dat liederen met een wijsaanduiding waar vaker aan gerefereerd wordt, niet per se een bekende liedtekst hebben. Zo wordt 'O doelwit van myn Min' (4) dertien keer als wijsaanduiding gebruikt, maar komt de liedtekst buiten Pels slechts één andere keer voor. Ook is de melodie van 'Myn ziel, zo u de Min krygt immer onderhanden' (29) veel bekender geweest dan de tekst van het lied, acht tegenover nul keer.

Het omgekeerde is het geval bij bijvoorbeeld 'Aanhoort tóch, Vrienden al' te gaar' (52), waar de liedtekst op vijf andere plaatsen voorkomt buiten het liedboek van Pels. De melodie van dit lied lijkt echter geen enkele keer als wijsaanduiding gebruikt. Wel wordt de titel van het lied 'De Fransche Vlieger' als wijsaanduiding gegeven en wordt veertien keer verwezen naar deze wijs.

In bovenstaande tabel valt wel te zien dat er ook liederen zijn waarvan zowel de liedtekst als de melodie bekend moeten zijn geweest. Het gaat hier om 'Als ik myn Filis kussen mag' (32), waarvan de tekst op nog vijf andere plaatsen voorkomt en de melodie zelfs 29 keer is aangegeven als wijsaanduiding. Dit lied moet dus wel behoorlijk bekend zijn geweest onder een groot publiek.

Ook van het lied 'Ik geef de Min den zak' (59) komen zowel de liedtekst als melodie vaker voor. De liedtekst is nog in drie andere liedboeken te vinden en de melodie van het lied wordt negen maal aangegeven als wijsaanduiding.

Wel valt op dat de liedteksten die vaker voorkomen vrijwel altijd in een bepaalde groep liedboeken voorkomen. Het zijn vooral de liedboeken *Thirsis Minnewit* (1708), *De nieuwe vermaaklyke gaare-keuken* (1746), *Den Hollandszen Praat-Vaars Nieuwjaars-Gift* (1750) en *'t Groot Hoorns, Enkhuyzer, Alkmaarder, Edammer en Purmerender Liede-Boek* (1762) waarin de liedteksten voorkomen.

Wat betreft de melodie van de liederen is dit ook het geval. Er zijn een paar liedboeken die in de vorige paragraaf meer dan eens zijn genoemd. Het gaat hier om liedboeken als het *Nut tyd-verdryv* (1686), *Thirsis Minnewit* (1708), *Beginzel van Hemelwerk* (1720), *Het nieuwe vermakelyke Thirsis Minnewit* (1731), *Den Hollandszen Praat-Vaars Nieuwjaars-Gift* (1750), *Kruistriomf en gezangen* (1750) en *Apollo's Kermis-Gift* (1750).

Dat zowel op het gebied van liedteksten als bij de melodieën bepaalde liedboeken meerdere keren voorkomen, maakt het lastig om te kunnen bepalen of de liederen en melodieën van Pels bekend waren onder iedereen, of dat zij bekend waren onder een bepaalde groep auteurs.

Wel is in ieder geval duidelijk dat er een paar liederen aanzienlijk populairder moeten zijn geweest. Daarom zal ik een top tien van de liederen die het bekendst moeten zijn geweest proberen te maken. Dit heeft echter tot rangschikking van de twaalf populairste liederen geleid, omdat de laatste plaatsen gedeeld worden door liederen met dezelfde aantallen concordanties en wijsaanduidingsaantallen.

Plaats	Beginregel (liednummer)	Concordanties	Aantal keer als wijsaanduiding	Som
1	Als ik myn Filis kussen mag (32)	5	29	34
2	Aanhoort tóch, Vrienden al' te gaar (52)	5	14	19
3	O doelwit van myn Min (4)	1	14	15
4	Ik geef de Min den zak (59)	3	5	8
5	Verstand, waar is uw trouw gebleeven? (64)	1	7	8
6	Myn ziel, zo u de Min krygt immer onderhanden (29)	0	8	8
7	'k Weet niet waar ik my bérgen zal (1)	1	7	7
8	Gódd'lyk ontzag, dat onze stoutste doet beeven (9)	0	5	5
9	'k Laat Louis zyn Franschen Wyn (55)	2	2	4
10/11/	Sylvia, de Hénderinne (6)	0	4	4
12	Verlaatge dus uw' eigen ziel? (35)	0	4	4
	De droefheid kan geen plaats meer in myn hart bekomen (67)	0	4	4

Figuur 11: Top 12, liederen gesorteerd op populariteit.

In de tabel hierboven heb ik de liederen op populariteit gesorteerd. Hierbij heb ik het voorkomen van de liedtekst boven het voorkomen van de wijsaanduiding geplaatst. In mijn optiek zegt de het gebruik van de liedtekst meer over de populariteit dan het gebruik van de wijsaanduiding, omdat men het lied dan zong om de tekst en niet omdat zij de melodie toevallig mooi vonden of dat een tekst goed op de melodie paste.

Het lied dat in deze tabel het meeste opvalt is het lied ‘Als ik myn Filis kussen mag’ (32) dat maar liefst 34 keer in andere bronnen wordt aangehaald. Daarna volgt het lied ‘Aanhoort tóch, Vrienden al’ te gaar’ (52) dat al weer minder, maar nog steeds 19 keer, wordt aangehaald. Het lied ‘O doelwit van myn Min’ (4) volgt met 15 keer. Daarna volgen de liederen ‘Ik geef de Min den zak’ (59), ‘Verstand, waar is uw trouw gebleeven?’ (64) en ‘Myn ziel, zo u de Min krygt immer onderhanden’ (29), die allen 8 keer voorkomen. Daarna volgt een lied dat zeven keer voorkomt, namelijk ‘k Weet niet waar ik my bérgen zal’ (1). De liederen die hierna in de tabel volgen, hebben een som van 5 of 4 en hebben in vergelijking met de top 3 een aanzienlijk lagere som. Men zou dus kunnen zeggen dat deze liederen helemaal niet zo bekend zijn geweest. De grote verspreiding van de som binnen deze top geeft echter wel aan dat er een grote diversiteit onder de liederen is en dat de overige liederen, die niet in bovenstaande lijst voorkomen, niet of nauwelijks bekend moeten zijn geweest.

Wat aan de top 3 van de liederen uit de *Mengelzangen* ook nog opvalt, is dat deze liederen een totaal ander karakter hebben. Waar ‘Als ik myn Filis kussen mag’ (32) een hartstochtelijk en gelukkig liefdeslied op een oude wijs lijkt, is lied ‘Aanhoort tóch, Vrienden al’ te gaar’ (52) juist weer een politiek lied over Lodewijk XIV, waarschijnlijk op een nieuwe wijs. ‘O doelwit van myn Min’ (4) is op zijn beurt juist weer een kwijnend liefdeslied van een aanbieder en geschreven op een bestaande melodie van Lully.

4. Conclusie

Uit de voorgaande hoofdstukken is gebleken dat Andries Pels een belangrijke plaats innam in het Amsterdamse kunstgenootschap 'Nil Volentibus Arduum'. Hij richtte het kunstgenootschap samen met Lodewijk Meyer op, nadat hij uit het bestuur van de Amsterdamse schouwburg werd ontslagen omdat hij voorstander was van het Frans-classicisme. Samen met de andere leden van het gezelschap ontwierpen zij nieuwe regels waaraan toneelstukken moesten voldoen. Op deze manier hoopten zij de literatuur uit de oudheid voorbij te kunnen streven. Ze schreven niet alleen deze wetten, maar maakten zelf ook toneelstukken en liederen.

Een verzameling van de liederen van Pels is uitgebracht in de *Minnelieder en mengelzangen* (1684) en in het liedboek *Mengelzangen* (1717). De uitgave uit 1717 bestaat uit de liederen uit de uitgave van 1684 en een aanvulling van andere liederen van Andries Pels en van zijn Nil-collega's. In de voorrede van de uitgave van 1717 schrijven zijn collega's, aangezien Pels al in 1681 was overleden, dat kosten noch moeite gespaard zijn gebleven om deze uitgave tot stand te brengen. Zij vonden kennelijk dat dit werk deze moeite waard was, wat aangeeft dat zij dit liedboek een belangrijke plaats gaven binnen hun oeuvre.

Er zijn enkele verschillen tussen de twee uitgaven, en dus eigenlijk ook tussen de liedboekdelen, aan te wijzen. Naast het feit dat er in het eerste deel van het liedboek aanzienlijk minder liederen van andere dichters aanwezig zijn ten opzichte van het tweede deel, waar het overgrote deel van de liederen niet van Andries Pels afkomstig is, is er ook een verschil in muzieknotatie. In de uitgave van 1717 zijn alle liederen voorzien van muzieknoten, waar dit in de uitgave van 1684 niet het geval is. In de eerste uitgave is vaker gekozen voor het geven van enkel een wijsaanduiding, terwijl in de latere uitgave de liederen stuk voor stuk zijn voorzien van muzieknotatie. Voor de tijd waarin het liedboek is uitgegeven is dit best bijzonder, er waren namelijk maar weinig (eenstemmige) liedboeken waarin alle liederen van muziek waren voorzien. De aanwezigheid van de muzieknotatie bij alle liederen is goed te verklaren met de voorrede van de *Mengelzangen*. Men wilde een zo volledig mogelijk liedboek afleveren, waardoor de uitgevers elk lied van muzieknotatie hebben voorzien.

In het liedboek *Mengelzangen* zijn, zoals ik hierboven al schreef, naast de liederen van Pels verschillende liederen opgenomen die niet van hem afkomstig zijn. Wel zijn deze liederen allen afkomstig uit toneelstukken van leden van Nil. In het eerste deel van het liedboek is, naast de liederen van Pels zelf, het grootste deel van deze liederen afkomstig van medeoprichter Lodewijk Meyer, maar ook staan er liederen in van Thomas Arendsz. Ditzelfde geldt voor het tweede deel van het liedboek, naast liederen van een onbekende auteur komen er liederen in voor van Ysbrand Vincent, Lodewijk Meyer, Thomas Arendsz en Pieter Antonie de Huybert,.

De liederen die in het liedboek staan zijn voor allerlei gelegenheden geschikt. Het eerste deel bevat onder andere liefdesklachten, afscheidsliederen, verjaardagsliederen, drinkliederen, bruiloftsliederen, vaderlandse liederen en lofliederen. Het tweede deel bevat vooral liefdesliederen, klaagliederen en een reeks aan toneelliederden die afkomstig zijn van de andere Nil-leden. In de *Mengelzangen* staan dus liederen voor allerlei gelegenheden. Het gaat hier vooral om wereldlijke liederen als minneliederden en drinkliederen. Ondanks dat er liederen voor allerlei gelegenheden in het liedboek staan, betekent niet dat de *Mengelzangen* voor iedereen toegankelijk waren. Het liedboek is gedrukt in Romeinse letters, een lettertype dat elitair was ten opzichte van de Gotische letters die men op de lagere school leerde.

De populariteit van de liederen heb ik onderzocht door te kijken naar het voorkomen van de liedteksten in andere bundels en naar wijsaanduidingen die refereren naar de liederen uit het liedboek van Pels. Bij het onderzoeken van de bekendheid van de liedteksten kwamen enkele liederen naar voren als zijnde populair. Vooral de twee liederen ‘Als ik myn Filis kussen mag’ (32) en ‘Aanhoort tóch, Vrienden al te gaar’ (52) moeten bekend zijn geweest. Van beide liederen zijn vijf liederen met dezelfde tekst bekend. Andere liedteksten uit dit liedboek kwamen in andere bundels drie of minder keren voor. De vijf concordanties van de twee liederen lijken nog steeds geen grote aantallen, maar er is te weinig vergelijkingsmateriaal bekend om hierover uitspraak te kunnen doen. In vergelijking met de rest van de liederen uit Pels’ liedboek moeten deze echter wel geclassificeerd worden als populair.

Bij het onderzoek naar de bekendheid van melodie komen ook enkele liederen naar voren die aanzienlijk meer als wijsaanduiding voor andere liederen worden gegeven. Het gaat hier om de liederen ‘k Weet niet waar ik my bérgen zal’ (1), ‘O doelwit van myn Min’ (4), ‘Myn ziel, zo u de Min krygt immer onderhanden’ (29), ‘Als ik myn Filis kussen mag’ (32), ‘Ik geef de Min den zak’ (59) en ‘Verstand, waar is uw trouw gebleeven?’ (64). Het zijn vooral ‘O doelwit van myn Min’ (4), ‘Als ik myn Filis kussen mag’ (32) en ‘Ik geef de Min den zak’ (59) die aanzienlijk meer als wijsaanduiding voorkomen. Deze liederen komen respectievelijk veertien, negenentwintig en veertien keer voor als wijsaanduiding.

Wanneer het voorkomen van de liedteksten en de wijsaanduidingen gecombineerd wordt, komt men tot een overzicht van de populairste liederen uit dit liedboek. Het lied dat hierboven het meeste opvalt, waarvan de som van het voorkomen van tekst en melodie het hoogst is, is het lied ‘Als ik myn Filis kussen mag’ (32) dat maar liefst 34 keer in andere bronnen wordt aangehaald. Daarna volgt het lied ‘Aanhoort tóch, Vrienden al te gaar’ (52) dat aanzienlijk minder, maar nog steeds 19 keer, wordt aangehaald. Het lied ‘O doelwit van myn Min’ (4) volgt met 15 keer. Daarna volgen er enkele liederen die even veel, namelijk 8 keer, voorkomen en loopt de som al gauw af.

Opvallend is dat het vaak dezelfde liedboeken zijn waarin naar de liederen qua tekst of melodie wordt verwezen. Liedteksten uit het liedboek van Pels komen bijvoorbeeld meer dan eens voor in het *Thirsis Minnewit* (1708), *De nieuwe vermaaklyke gaare-keuken* (1746), *Den Hollandszen Praat-Vaars*

Nieuwjaars-Gift (1750) en *'t Groot Hoorns, Enkhuyzer, Alkmaarder, Edammer en Purmerender Liede-Boek* (1762). De melodieën komen meerdere malen als wijsaanduiding terug in boeken als het *Nut tyd-verdryv* (1686), *Thirsis Minnewit* (1708), *Beginzel van Hemelwerk* (1720), *Het nieuwe vermakelyke Thirsis Minnewit* (1731), *Den Hollandszen Praat-Vaars Nieuwjaars-Gift* (1750), *Kruistriomf en gezangen* (1750) en *Apollo's Kermis-Gift* (1750). Onder deze liedboeken bevinden zich zowel wereldlijke en geestelijke liedboeken. Allemaal zijn zij afkomstig uit het westen van het land, met de nadruk op Amsterdam en enkele steden in Zuid-Holland.

De hoofdvraag wat de plaats van de *Mengelzangen* (1717) van Andries Pels binnen de Nederlandse liedboekcultuur was, is inmiddels wel te beantwoorden. Binnen de Amsterdamse kringen was Pels een bekende en zijn collega's en vijanden zullen zijn werk zeer zeker hebben gekend. Onder het grotere publiek zou hij met dit liedboek ook bekend kunnen zijn geweest vanwege zijn diversiteit aan type liederen. Eigenlijk is er voor bijna elke gelegenheid wel een lied aanwezig in dit liedboek. De teksten en melodieën van de liederen in dit liedboek zijn echter niet zo bekend als ik van tevoren had gehoopt te kunnen ontdekken.

Wat betreft de melodie zijn er wel liederen die beduidend vaker, dan de vijf keer dat de liedtekst voorkomt, als wijsaanduiding zijn gebruikt en waarvan de melodie dus zeker bekend moet zijn geweest. Wat hier opvalt is dat van de liederen waarvan de liedtekst populair was, ook vaak de melodie als wijsaanduiding werd gebruikt. Het gaat hier om de liederen 'Als ik myn Filis kussen mag' (32), waarvan de liedtekst nog op vijf andere plaatsen voorkomt, maar waarvan de melodie maar liefst 29 keer als wijsaanduiding is aangegeven, en 'Aanhoort tóch, Vrienden al' te gaar' (52), waarvan de liedtekst ook op nog vijf andere plaatsen voorkomt en veertien keer naar de melodie van het lied wordt verwezen.

Inmiddels staat vast dat Pels' liederen hooggeacht werden door de leden van zijn kunstgenootschap *Nil Volentibus Arduum*. Ook hebben zijn liederen vooral in Amsterdamse liedboeken sporen hebben nagelaten, maar ook in steden als Den Haag en Leiden. De liederen zijn in jaren later, tot in ca. 1755, zoals in *Zanggodin aan 't Y*, te vinden in uitgaven. Ze kwamen dus nog lange tijd na het verschijnen van de *Mengelzangen* terug in andere liedboeken. Ook staan er enkele liederen in verzamelbundels van kenners en verzamelaars. Het gaat hier om verzamelbundels van Nederlandse liederen, samengesteld door Johannes van Vloten en door Florimond van Duyse (1843-1910). Ook zij vonden de liederen uit Pels' liedboek blijkbaar de moeite waard om te publiceren.

Het lijkt er dus op dat slechts enkele liederen écht bekend zijn geweest onder het grotere publiek en dat de rest van de liederen in de *Mengelzangen* de bekendheid helaas niet is gegeven.

5. Literatuurlijst

Boeken en artikelen

Aa, A.J. van der, 'Andries Pels', in *Biographisch woordenboek der Nederlanden. Deel 15*. Haarlem: J.J. van Brederode (1872), p. 165.

Amir, Ton, '26 mei 1665: De opening van de verbouwde Schouwburg in Amsterdam', in R.L. Erenstein (red.), *Een theatergeschiedenis der Nederlanden*, Amsterdam: Amsterdam University Press (1996), pp. 258-265.

Blok, P.J. en Molhuysen, P.C. (red.), 'Pels, Mr. Andries', in *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek. Deel 2*, A.W. Leiden: Sijthoff (1912), p. 1082.

Cavendish, R., *Mythologie van de gehele wereld: geïllustreerde encyclopedie*, Alphen a/d Rijn: Atrium (1991), derde druk.

Grietens, J. en Goeyse, E de, *Het volkslied onder de Brabantsche omwenteling van 1789*, Leuven: De Vlaamsche Drukkerij (1940).

Harmsen, Ton, '5 juli 1678: Het kunstgenootschap Nil Volentibus Arduum draagt Lodewyk Meyer op om Andries Pels' Gebruik en misbruik des tooneels persklaar te maken', in R.L. Erenstein (red.), *Een theatergeschiedenis der Nederlanden*, Amsterdam: Amsterdam University Press (1996), p. 266-71.

Hul, D. van den, 'Scheurleer, Daniël François (1855-1927)', in *Biografisch Woordenboek van Nederland 1880-2000*. Den Haag: Huygens ING (1979).

Konst, Jan, 'Nederlands toneel 1600-1730. Het onderzoek van de laatste twintig jaar.', in *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 115 (1999), pp. 201-17.

Laan, K. ter, 'Florimond van Duyse' in *Letterkundig woordenboek voor Noord en Zuid*. Tweede druk. Den Haag / Djakarta: G.B. van Goor Zonen's Uitgeversmaatschappij (1952), pp. 132-3.

Schenkeveld-van der Dussen, M.A. (red.), *Andries Pels: Q. Horatius Flaccus dichtkunst op onze tijden en zeden gepast* Assen: Van Gorcum & Comp. B.V. (1973).

Snoep, D.P., 'Gerard Lairesse als plafond-en kamerschilder', in *Bulletin van het Rijksmuseum*, 18de jaargang, Afl. 4 (1970), pp. 159-217.

Veldhorst, Natascha, *De perfecte verleiding: Muzikale scènes op het Amsterdams toneel in de 17e eeuw*, Amsterdam: Amsterdam University Press (2004).

Winkel, Jan te, *De ontwikkelingsgang der Nederlandsche letterkunde. IV. Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde van de Republiek der Vereenigde Nederlanden (2)*. Haarlem: De erven F. Bohn (1924), tweede druk.

Liedboeken en toneelstukken

Anoniem, *Verandering door Liefde*, Ceneton11130 – Ms.

[Arendsz, Thomas c.s.], *Het Gedwongene Huuwelyk*, Amsterdam: Albert Magnus (1682).
Ceneton00115.

[Arendsz, Thomas], *De Krooninge van haare Majesteiten Wilhem Hendrik, en Maria Stuart, tot Koning, en Koninginne van Engeland, Vrankryk, en Yrland*, Amsterdam: Erven Jacob Lescaijle (1689). Ceneton00125.

Godeau, Antoine, *Paraphrase des Pseaumes de David* (1648).

Han, G., en Van Hoogstraten, J., *Zedezangen en stichtelijke liederen*, Gouda (1708).

Meyer, Lodewijk c.s., *Tieranny van Eigenbaat*, Amsterdam: Albert Magnus (1679). Ceneton05954.

Meyer, Lodewijk c.s., *Fielebout*, Amsterdam: Albert Magnus (1680). Ceneton05909.

Meyer, Lodewijk c.s., *Fielebout*, Amsterdam: Pieter Rotterdam (1716). Ceneton05914.

Meyer, Lodewijk c.s., *Het Spookend Weeuwte*, Amsterdam: A. van Gaasbeek (1670). Ceneton05941.

[Meyer, Lodewijk / Huybert, P.A. de, c.s.], *De Vermiste Molenaar*, Amsterdam: Erven Jacob Lescaijle (1713). Ceneton05980.

[Meyer, Lodewijk c.s.], *Voor- én Naspél van de Gierige Geraard*, Amsterdam: Albert Magnus (1679). Ceneton05966.

[Meyer, Lodewijk c.s.], *Voorspel De Dichtkunst, en de Schouwburg*, Amsterdam: Albert Magnus (1689). Ceneton05908.

Molière, Jean Baptiste P. de, *Het Gedwongene Huuwelyk*, Amsterdam: Erven Jacob Lescaijle (1710).

[Pels, Andries], *De Schilder door Liefde*, Amsterdam: Albert Magnus (1682). Ceneton06669.

Pels, Andries, *Mengelzangen*, Amsterdam: H. van de Gaete en H. Bosch (1717).

Pels, Andries, *Minnelieder en mengelzangen*, Amsterdam: Albert Magnus (1684).

Ringers, V., *Stichtelijk sang-prieel, belommerd met het Hooge lied Salomons, ende andere heilige gesangen*, Franeker: Hans Gyselaar (1686).

Tuinman, C., *Beginzel van Hemelwerk*, Leiden: Joh. Arnold (1720).

Varenhorst, Hermanus, *De Boere Bruiloft* (1714), Amsterdam: Jacobus (I) Verheyde (1714).
Ceneton08283.

[Vincent, Ysbrand], *De Belachchelyke Serenade*, Amsterdam: Erven Jacob Lescaijle (1712).
Ceneton08393.

[Vincent, Ysbrand], *Loon naar Werk*, Amsterdam: Erven Jacob Lescaijle (1709), p. 33-35.
Ceneton08403.

[Vincent, Ysbrand], *Ondergang van Eigenbaat*, Amsterdam: Erven Jacob Lescaijle (1707), eerste druk, p.25. Ceneton05938.

Vollenhove, J., *Kruistriomf en gezangen*, Den Haag: Mattheus Gaillard (1750).

Websites

Census Nederlands Toneel: <http://www.let.leidenuniv.nl/Dutch/Ceneton/index.html> (20/08/2013)

De Nederlandse Liederbank: <http://www.liederenbank.nl/index.php?lan=nl> (20/05/2013)

Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren: 'Mengelzangen'
http://www.dbnl.org/tekst/pels001meng01_01/colofon.php (12/06/2013)

Literatuurgeschiedenis 'Frans-classicisme':
<http://www.literatuurgeschiedenis.nl/lg/18de/terzijde/lg18073.html> (26/05/2013)

Google Books 'Mengelzangen 1717':
<http://books.google.nl/books?id=axYUAAAQAAJ&pg=PP11#v=onepage&q&f=false> (20/05/2013)

JSTOR Early Content, 'Muziekdrukkers en uitgevers':
http://archive.org/stream/jstor-987339/987339_djvu.txt (23/12/2013)

Universiteitsbibliotheek Gent: 'Minnelieder en mengelzangen', BIB.BL.008323:
<http://search.ugent.be/meercat/x/bkt01?q=900000172670> (6/10/2013)

Universiteitsbibliotheek Gent: 'Mengelzangen', BIB.BL.009090/7:
<http://search.ugent.be/meercat/x/view/bkt01/000180012> (3/7/2013)